

עדכן אסטרטגי

כרך 9, גיליון 3 • אוקטובר 2006

מלחמת לבנון 2: מבט נוסף

2	אנטי-מלחמה עפר שלח
6	לשבור לאמבה את העצמות רון סירה
13	תוצאות המלחמה: הטור החיוכי במאזן רוני ברט
15	הפתרון אינו בשמים התמודדות חיל האוויר עם משגרי הרק"ק נועם אופיר
20	האם ניתן להדביר את הקסאם? בחינת ההיבטים המבצעיים גבריאל סיבוני
24	חזבאללה מול צה"ל - הממד האופרטיבי אמיר קוליק
28	סוכן השינוי העיקרי מול חזבאללה: תפקידו של צבא לבנון דני ברקוביץ'
33	כישלונות המודיעין הטקטי במלחמת לבנון: יועז הנדל

דבר המערכת

גיליון זה של **עדכן אסטרטגי** רואה אור בימים של בין השמשות; המרכז למחקרים אסטרטגיים, שהוקם בסוף 1977 (לימים – מרכז יפה), מסיים את דרכו, המשובצת במאות פרסומים, ימי עיון, וכנסים, שעניינם ביטחון ישראל, ופותח את שערי תחת שמו החדש – **המכון למחקרי ביטחון לאומי**. גם משכנו המוכר של המכון – בניין גילמן בקמפוס אוניברסיטת תל-אביב – ששימש קרקע פורייה, עליה הנביט אהרון יריב ז"ל, ראש המרכז הראשון, את ניצני המחקר האסטרטגי בישראל, גם משכן זה, ששירת אותנו 30 שנה, יאלץ להיפרד מאיתנו לשלום.

נקווה שהשם והמקום החדשים יהיו ציון דרך לפריחתו של המכון החדש, להעמקת המחקר, ולהרחבת תרומתו בתחומי עיסוקו הנוכחיים והעתידיים.

בין הנושאים שבהם עסק המרכז במהלך 30 שנות קיומו נמצא גם את מלחמת לבנון, מלחמת המפרץ, והמלחמה בעיראק. גיליון זה עוסק, שוב, במלחמה, מלחמת לבנון השנייה. ליתר דיוק – במחשבות, בהרהורים, בהערות ובביקורת שלאחר המלחמה, בשונה מהגיליון הקודם (יולי 2006), שבחן אותה בעת התרחשותה. גיליון זה מציג שמונה מאמרים שנמצאים – מבחינה כרונולוגית – על קו התפר שבין תום המלחמה לבוא התובנה. קו התפר יעלם עם הזמן אבל התובנות יתרבו ויעצימו עד אשר הוועדה – הממשלתית או הממלכתית – תאמר את דברה. עד אז – הנה דברנו.

שלושה המאמרים הראשונים עוסקים במלחמה כמכלול. במאמר הראשון טוען **עפר שלח**, כי מלחמת לבנון השנייה ("יש בהחלט גלגלים לטענה שהמילה "מלחמה" גדולה על המערכה הזו") הייתה מלחמה פוסט-מודרנית, לא רק מפני שכל צד יכול לטעון בסופה לניצחון, אלא מפני שעצם השימוש בכוח, ערכם של כלי נשק, ותקפותם של הרעיונות המסורתיים בדבר ערכה של המלחמה, הועמדו בה בסימן שאלה. במאמר השני, שנכתב אף הוא על ידי כותב חיצוני למרכז – **רון טירה** – טוען המחבר, כי שורש הכישלון במערכה נטוע בניוון שחל בתפיסתה של ישראל את בניין הכוח והפעלתו. ניוון זה נגרם – כך המחבר – בחלקו, בהיסח הדעת, ובחלקו הוא תוצר של החלטות שנתקבלו במחשבה תחילה. על רקע שני המאמרים הביקורתיים האלה, מונה **רוני ברט**, חוקר במכון, את רשימת הישגים שניתן לזקוף לזכות המלחמה. אכן יש כאלה וגם אם אינם רבים, ראוי להזכירם כבר בתחילתו של הגיליון, לצד הביקורת.

הרבעון **עדכן אסטרטגי** מיועד להעשיר ולהפרות את הדיון הציבורי בנושאים העומדים, או אמורים לעמוד, על סדר היום הביטחוני של ישראל והמזרח-התיכון.

המאמרים המופיעים בעדכן נכתבים על-ידי חוקרי המרכז ואורחיו. המאמרים מאופיינים בהיותם מכווני מדיניות. הדעות המובעות בהם הן של המחבר לבדו.

עורך ראשי:
צבי שטאובר

מנהל המערכת:
משה גרונדמן

עיצוב גרפי:
מיכל סמו-קובץ

איורים:
שחר קובר

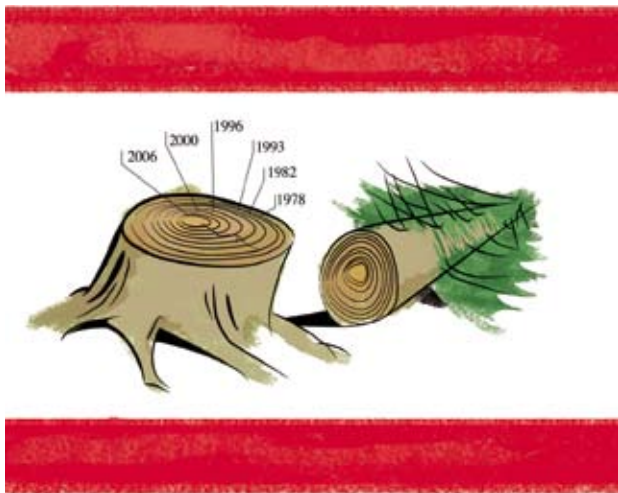
עדכן אסטרטגי
יוצא לאור על-ידי
המכון למחקרי ביטחון לאומי

אוניברסיטת תל-אביב,
רמת-אביב, תל-אביב 69978
טל' 03-6409926
פקס' 03-6422404
E-mail: jcss2@post.tau.ac.il

עדכן אסטרטגי מתפרסם בעברית ובאנגלית. תוכנו המלא באנגלית מוצג באתר האינטרנט של המרכז.

© כל הזכויות שמורות
ISSN 0793-8950

<http://www.tau.ac.il/jcss/>

מגמות שתהיינה להן – אם תימשכנה – השלכות חיוביות על ביטחונה של ישראל, ועל חיזוק סמכותה, ריבונותה ואחריותה של לבנון על שטחה. עוד טוען ברקוביץ' כי התנעתו של תהליך שכזה היא כשלעצמה מהווה את אחד מהישגי המלחמה האחרונה, גם מנקודת מבטה של ישראל.

המאמר האחרון בגיליון זה בוחן – בזהירות יתרה, יש לאמר – את תפקודו של המודיעין הטקטי במלחמת לבנון השנייה. הכותב, **יועז הנדל**, מתמקד בהבנת הסיבות לפער בין הנדרש למצוי ברמת המודיעין הטקטי כפי שזה בא לביטוי במהלך לחימתם של כוחות היבשה. המאמר סוקר ודוגם את חולשות המודיעין כפי שהתגלו בשלושה תחומים מרכזיים: תחום האיסוף, תחום המחקר, ותחום שינוע המידע – העברתו לצרכנים. הנדל מציג בחלק השני של מאמרו הסבר אפשרי לחולשות אלה ומציע שתי המלצות לתיקון המצב.

יש להניח, כי גיליון זה אינו האחרון שבוחן היבטים של המלחמה שהתרגשה עלינו ביולי 2006. כך גם סביר להניח, כי **המכון למחקרי ביטחון לאומי**, יפתח שערו ויציע גם בעתיד במה לכותבים אורחים מן החוץ, להביע דעותיהם, בסוגיות אסטרטגיות שיעמדו על הפרק. למותר לציין כי תגובות הקוראים למאמרים המתפרסמים בגיליונות העדכן, יתקבלו ברצון, ויפורסמו בגיליונות הבאים על-פי שיקולי המערכת.

בברכת קריאה מעניינת.

המאמרים של **נועם אופיר וגבריאל סיבוני** עוסקים בשני הפנים של התמודדות צה"ל עם איומי הרקטות – הפן האווירי והפן היבשתי. מאמרו של אופיר בוחן את ביצועי חיל האוויר במלחמת לבנון תוך הדגשת היכולות והמגבלות של החייל אל מול איום זה. הטענה המרכזית של אופיר היא, כי חיל האוויר הביא למיצוי כמעט מוחלט את יכולתו בהתמודדות עם משגרי רקטות קרקע-קרקע ועם מטרות שמאפייניהן דומים. בעתיד הנראה לעין, ובנסיבות דומות, סביר להניח, טוען המחבר, שכוח אווירי לא יוכל להשיג הרבה יותר ממה שהושג במלחמה הזאת. גבריאל סיבוני בוחן במאמרו את ההיבטים השונים של הלחימה המבצעית-הצבאית הנדרשת אל מול איום הקסאם בזירה הדרומית. במאמר נבחנים המרכיבים של לחימה זו. ראשית מוצגות כמה הנחות יסוד המבקשות להעמיד את האתגר המבצעי על תשתית של יעדים גיאליים ובמסגרת מגבלות ברורה. לאחר שהמחבר מציע את ההבנות הנובעות מהנחות היסוד, הוא מנתח את מהות הבעיה המבצעית ואת השיטות המיטביות למלחמה באתגר זה.

צמד מאמרים נוסף בוחן את התנהלותו של חזבאללה: בזמן המלחמה – פרי עטו של **אמיר קוליק**, ובנסיבות החדשות שנוצרו בעקבותיה – מאת **דני ברקוביץ'**, חוקר אורח במכון. אמיר קוליק קובע, כי חזבאללה נערך למערכה הזאת בהתאם לשתי הנחות מרכזיות: חולשת החברה הישראלית והסתמכות צה"ל על "מערכה באש". כפי שעולה מסבב הלחימה הנוכחי, מטרותו האופרטיבית העיקרית של הארגון הייתה לנהל מלחמת התשה אל מול העורף הישראלי, ולכן במרכזה של תפיסת הלחימה שגיבש, עמד הצורך ל"ייצר" אש בתחום מדינת ישראל, עמוק ככל הניתן ולאורך כל הלחימה, וזאת גם נוכח הפצצות מסיביות או פעילות קרקעית של כוחות צה"ל. המחבר מסביר ומנתח את התנהלותו של הארגון בעת המלחמה והיערכותו – על בסיס לקחיה – למערכה הבאה, כאשר זו תבוא. דני ברקוביץ' בוחן במאמרו את התנהלותו האפשרית של חזבאללה מול הצבא הלבנוני, שעליו הוטל, כמנגנון הביצוע המרכזי של ממשלת לבנון, העול העיקרי ליישם את החלטת מועצת הביטחון 1701. אלא שמההחלטה ועד נקיטת מהלכים של ממש לפירוק חזבאללה מנשקו – הדרך ארוכה. פריסת צבא לבנון, סבור המחבר, מניחה את היסודות להתפתחות

אנטי-מלחמה

עפר שלח

"תוצאותיה של מלחמת לבנון השנייה ייראו טוב יותר ככל שהזמן יחלוף", אמר ראש הממשלה אהוד אולמרט בראיונות שהעניק לראש השנה, ואלה היו לטיוטה הראשונה של עדותו בוועדת הבדיקה הממשלתית שכונן. כמו רוב האמירות על 34 ימי הלחימה, גם משמעותו של המשפט הזה היא בעיני המתבונן: תומכיו של אולמרט רואים בו אמת גדולה, המעידה עד כמה הציבור הוא קצר רואי ומושפע מתקשורת פופוליסטית; מתנגדיו יטענו שאולמרט מנסה להפוך שחור ללבן בכוח המילה, לשכנע את עצמו ואת העם כולו שמה שהעין רואה והלב מרגיש אינו נכון. הוויכוח הזה יוכרע בסופו של דבר בכיכרות ובקלפי. אבל עצם קיומו מעיד על טיבה של המערכה: מלחמת לבנון השנייה (שם שהוא בפני עצמו שנוי במחלוקת, ויש בהחלט רגליים לטענה שהמילה "מלחמה" גדולה על המערכה הזו) הייתה מלחמה פוסט-מודרנית לא רק מפני שכל צד יכול לערוך בסופה תהלוכות שמחה ולטעון לניצחונו, אלא מפני שעצם השימוש בכוח, ערכם של כלי נשק ותקפותם של הרעיונות המסורתיים בדבר ערכה של המלחמה הועמדו בו בסימן שאלה. במובן הזה חברה הלחימה בלבנון לאינתיפאדה השנייה: שתי מערכות פוסט-מודרניות, השלב שמעבר ל"גל החדש" ול"מהפכה בעניינים הצבאיים" שבהן הרבינו לדוש בשנות התשעים. אם לשאול מונח ידוע, אך במשמעות קצת שונה מזו שנתנו לו אלווין והידי טופלר בספר שפרסמו יותר מעשור לפני ה-12 ביולי 2006, מלחמת לבנון השנייה היתה האנטי-מלחמה הראשונה של ישראל.

ישראל הגיבה כלפי האיום כפי שפירשה אותו – ניסיון ערבי להשמיד אותה – דבר שלא היה כלל בתכניתיו של סאדאת (ואופייני לישראל שהיה לה מודיעין שאמר זאת, אבל ההנהגה התעלמה ממנו) – ולא כלפי האיום האמיתי, ובהיעדר מדיניות לא זכתה בסופו של דבר גם בניצחון. הדיון מה היה קורה אילו היתה ישראל מוכנה, ואילו נהדפו הכוחות הסורים והמצרים ב-6 באוקטובר ונחלו תבוסה ניצחת כבר בימים הראשונים הוא כמובן תיאורטי, אבל יש רגליים לטענה שאז לא היה סאדאת משיג את מטרתו המדינית. ביולי 2006 אירע דבר מדהים עוד יותר:

לממש. בנגזרת אחרת, אפשר למדוד את הצלחתה של מלחמה לפי תוצאותיה המדיניות המאוחרות. אנואר סאדאת, כפי שאנו יודעים היום, הניע את המהלך הצבאי באוקטובר 1973 מתוך מדיניות מוגדרת, שמטרתה הסופית הייתה החזרת סיני בהסכם – כפי שאכן קרה עוד לפני סוף העשור. הניצחון בשדה הקרב, שעד היום מתווכחים אצלנו אם אכן הושג במישור הצבאי הטהור (אם יש בכלל מישור כזה), היה משני להשגתה של המטרה המדינית. ואולם ההישג הצבאי של הימים הראשונים, מוגבל ככל שהיה בסופו של דבר, היה חיוני להשגת המטרה המדינית.

משפט הראשון בתורת המלחמה שלומד לוחם ישראלי בקורס הקצינים לקוח מדברי קארל פון קלאוזביץ: המלחמה היא המשך המדיניות באמצעים אחרים. משמעות המשפט הזה – בעיקר בהקשר של מדינה שחיה על חרדותיה, פועלת כבר יותר מחמישים שנה מתוך רפלקס מותנה של גמול ותגובה ועסוקה באופן אובססיבי בכוח ההרתעה שלה – ברורה לכאורה: לפני שאתה אווז בנשק דע מהי המדיניות שאתה מבקש

עפר שלח, עיתונאי ופרשן, ערוץ 10.

תוצאותיה המדיניות של המערכה לא היו תלויות כלל במה שהתרחש בשדה הקרב. המהלכים הקרקעיים המגומגמים של צה"ל היו עשויים להצליח או להיכשל, ההפצצות מהאוויר היו עשויות להיות מדויקות או להחטיא, ישראל יכלה להגיע לנהר אוואלי ואף לביירות או להישאר מדרום לגבול הבינלאומי – התהליכים שאולמרט מנסה להישען עליהם, שבסופו של דבר אכן עשויים ליצור מצב ביטחוני טוב מזה שהיה ב-11 ביולי, היו מתרחשים כך או כך. יש בסיס לטענה שרובם התרחשו לפני שהחלה האש, ואף גררו את חסן נסראללה להחלטה על פעולת החטיפה שהחלה את הלחימה.

מה שלחץ על חזבאללה לא היה עוצמתה הצבאית של ישראל. למעשה המצב הוא הפוך – העוצמה הזאת היא כמעט הנכס היחיד שעמד לצדו של נסראללה. היא, וחוסר היכולת להפוך אותה למנוף להישג מוחשי, היו הבסיס להכרזה (ולתחושה בעולם הערבי ואף בישראל עצמה) שחזבאללה ניצח בעצם העובדה שעמד על רגליו לאחר 33 ימי לחימה ואף שיגר ביום האחרון יותר מ-200 קטיושות לשטח ישראל. לולא הייתה ישראל כה חזקה, ולולא היה טבעה של המלחמה הפוסט-מודרנית כזה שהעוצמה הזאת אינה יכולה לבוא לידי ביטוי כזה שיש בו כדי לשנות את תוצאות הקרב או להשפיע על הישגי המערכה, היו הפסדיו של נסראללה בולטים עוד יותר לעין.

אפשר עוד להרחיק לכת: במלחמת לבנון השנייה, מי שנשא נשק והשתמש בו הפסיד, ומי שנמנע מלחימה הרוויח. חזבאללה ספג מהלומה פיזית (שממנה יתאושש במהירות, שכן השמדה פיזית אינה משפיעה על ארגון גרילה באותה מידה שהיא משפיעה על מדינה), מעמדו בתוך לבנון

עומד בסימן שאלה, יחסיו עם נותן החסות האיראני הורעו משום שתגובתה הלא צפויה של ישראל פגעה לדעת האיראנים בנכס אסטרטגי שבנו במשך שנים.

גורמים שונים באזור קיבלו מושג טוב יותר על הדרך להתמודד עם עוצמתה של ישראל ועל הסדקים במערכת קבלת ההחלטות שלה ואף ביכולותיו של צה"ל עצמו

גם מצבה של ישראל לא הוטב: האיום על צפון המדינה לא הוסר; ברור לכול שחזבאללה, אם רק ירצה, יגרש כל כוח רב-לאומי – והוא כבר עשה זאת בשנת 1983, כאשר בסדרה של פעולות טרור גרם ליציאתם החפוזה מלבנון של הנחתים האמריקנים ושל הצבא הצרפתי. גם צבא לבנון יישאר בסביבות הגבול רק כל עוד ירצה בכך חזבאללה, שכן אין לו כוח או רצון להתעמת עם הארגון השיעי. ברור שמלאי הרקטות של חזבאללה עדיין מאיים על צפון ישראל, והמערכה הוכיחה שהוא יכול להמשיך לירות, לשתק את צפון המדינה למשך זמן רב ובמובן מסוים להכריח את ישראל "למצמצ" ראשונה. גורמים אחרים באזור קיבלו מושג טוב יותר על הדרך להתמודד עם עוצמתה של ישראל ועל הסדקים במערכת קבלת ההחלטות שלה ואף ביכולותיו של צה"ל עצמו.

מנגד, אחד המרוויחים הגדולים ביותר מן המלחמה הוא (בינתיים, שכן התוצאות ארוכות הטווח אינן ברורות לגמרי) האיש שספג את האבדות הכבדות ביותר ולא ירה כדור אחד, הלוא הוא פואד סניורה ראש ממשלת לבנון. האמפתיה שעוררה

המתקפה הישראלית רבת העוצמה ומרובת האבדות האזרחיות – בישראל חשו שצה"ל הפעיל אש בסלקטיביות ועם מגבלות רבות, אבל הרוב המכריע של הרוגי המלחמה היו אזרחים לבנונים חפים מפשע – יחד עם החרדה הבינלאומית לעתידה של לבנון כישות עצמאית, עזרו לסניורה לתפוס מעמד של קורבן ועם זאת של תקווה גדולה. הוא גילם באישיותו את לבנון המבקשת מחד גיסא להשתחרר מציפורני

חזבאללה, ומאידך גיסא להפסיק להיות שדה הקרב שעליו עורכים כוחות האזור את מלחמותיהם. סניורה יוצא מן המלחמה מחוזק פוליטית ומדינית.

גם מדינות צד שלישי שלא אחזו בנשק הרוויחו או עשויות להרוויח. בהתקפה שנועדה למנוע הברחת נשק לחזבאללה הרג חיל האוויר של ישראל כמה עשרות חקלאים סורים. קל לשער מה הייתה ישראל עושה במצב דומה: תוקפת את המדינה המפציצה בעוצמה אדירה. סוריה, המכירה טוב מישראל את מאזן ההרתעה האמיתי ביניהן (ועל כך בהמשך), בחרה להבליג. אבל לבשאר אסד, שגורש מלבנון לפני כמה חודשים, נוצרה במלחמה פרצה שאם ישכיל לנצל אותה יוכל לצאת מרשימת המדינות המצורעות בעיני המערב, ואולי אף להיכנס לתהליך שבסופו יממש את חלומו של אביו וישיג חזרה את רמת הגולן בדרך של משא ומתן עם ישראל. לא ברור אם אסד אכן מבין את ההזדמנות הזאת ומסוגל להסתער עליה, אבל אין ספק שלו הפעיל את צבאו, אפילו בדרך של תגובה מוגבלת, היה יוצא מן המלחמה כמפסיד גדול, ואולי אפילו כמי שמאבד את שלטונו.

גם איראן וארצות הברית, שתי יריבות שכל אחת מהן ראתה בעימות סוג של מלחמה באמצעות שליח, יוצאות מן המערכה עם אפשרות להתקרב לשיפור מצבן. ההצהרות של הנשיא בוש מעידות על היחלשותה של האופציה הצבאית מול איראן, והאיראנים עצמם עשויים, עתה משהתלהבות הכללית לעימות בכוח פחתה, להגיע להישגים טובים יותר במשחק הפוקר המורכב שהם מנהלים עם המערב בשאלת יכולתם הגרעינית. עדיין מוקדם לדעת כיצד תתפתח האפשרות הזאת, אבל לא מוקדם לחרוץ את הכלל הראשון של האנטי-מלחמה: הכוח איננו עוד המשך המדיניות באמצעים אחרים. הקשר הקלאוזביצי בין השניים נותק; היכולת להשיג הישג מדיני באמצעות מערכה צבאית אבדה כמעט לגמרי, והמצב אף עשוי להיות הפוך: מי שמשתמש בכוח, הסיכוי שיפסיד גדול יותר.

ברמה המערכתית-הטקטית התאפיינה הלחימה בלבנון בעוד פרדוקס של אנטי-מלחמה: כמעט כל נשק איבד את משמעותו ואת האפקטיביות שלו ברגע שנעשה בו שימוש. כל הרתעה איבדה את כוחה מרגע שהאיום מומש. הציפייה לכאב ממכת הפטיש המורם הייתה משמעותית בהרבה מהכאב האמיתי של המכה שנחתה.

לא כמו שנוהגים לחשוב ובניגוד לנאמר בתקשורת, ישראל לא התעלמה ממצבורי הנשק של חזבאללה. הדיווחים הראשונים עליהם התפרסמו לפני הנסיגה מלבנון במאי 2000, ובמשך השנים דאגה מערכת המודיעין לטפטף לעיתונות את המספרים ההולכים וגדלים. לא היה ישראלי שלא ידע שלנצאללה יש יותר מ-10,000 ראשי נפץ המכוונים אל ישראל, לא היה מי שלא ידע שמפרץ חיפה ואף האזורים שמעבר לו

נמצאים בטווח הסכנה.

במשך שנים (הרבה לפני הנסיגה, שכן גם כשצה"ל היה בדרום לבנון הייתה ההנחיה הברורה לפיקוד הצפון "לעשות הכול, רק שלא יהיו קטיושות") הכאיב הפטיש המורם הזה לחופש הפעולה של ישראל, לתחושת האיום ולחוסר השלווה של תושבי הצפון, לעצבים המתוחים של צמרת צה"ל. וראו זה פלא: הטעות הגדולה ביותר של נצאללה הייתה שהוציא את האיום מן הכוח אל הפועל.

אין בדברים האלה שמץ של זלזול בסבלם של תושבי הצפון במהלך ימי הלחימה, בנזק הכלכלי והנפשי שנגרם

כוח העצום של צה"ל איבד את משמעותו מפני שהופעל נגד אויב שעליו לא היה יכול להשפיע כלל

להם וודאי לא בעשרות האזרחים שנהרגו בהתקפת הקטיושות. אבל במישור המקרו-לאומי, 5,000 קטיושות נורו על ישראל והנזק שלהן היה מינימלי – למרות חוסר ההיערכות הממשלתית, למרות המחדלים האיומים במיגון, בפינוי ובעזרה כלכלית. התוצר הלאומי של ישראל כמעט לא ייפגע, תושבי הצפון יכולים (אם תשכיל הממשלה) לקבל פיצוי כמעט מלא על נזקיהם הכלכליים. הקטיושה איבדה אפוא את מעמדה המאיים משום שמישהו עשה טעות והשתמש בה במסרים כה גדולים עד שמשמעות הירי קהתה לחלוטין. הרי אין בכוח הרקטה להכריע מדינה, ודאי לא מדינה שיש לה עוצמה כלכלית וארגונית כה גדולה – לעומת יריבותיה – כמו ישראל.

ולכן הרקטה שבמחפורת אפקטיבית בהרבה מהרקטה שזה עתה נורתה.

באותה מידה איבד כוחו העצום של צה"ל את משמעותו מפני שהופעל נגד אויב שעליו לא היה יכול להשפיע כלל. הפצצות חיל האוויר היטיבו לפגוע במחסני הרקטות לטווח ארוך ובינוני של חזבאללה, ואלה לטענתו מנעו מן הארגון לירות על האזור הרחק מדרום לחיפה – וטענה זו עדיין טעונה הוכחה, שהרי גם חיל האוויר איננו טוען שהשמיד את הרקטה האחרונה, ובכל זאת חדרה ספגה רק רקטה אחת במשך כל המלחמה. ואולם בכך הסתכמה האפקטיביות של הזרוע המוצלחת ביותר של צה"ל במלחמה. לכיבוש קרקע לא הייתה כל השפעה על התנהלות המערכה, וצה"ל ידע זאת כבר לפני שיצא לדרך. אבל אפילו ההרג, הפעולה הבסיסית של המלחמה, לא השפיע כלל. חזבאללה לא עשה כמעט שום מאמץ למען חייליו שנלכדו בשטח שבשליטת ישראל, ומותם לא השפיע על המשך ירי הקטיושות – שהוא, בסופו של דבר, הביא את ישראל מותשת אל סיום המערכה – וגם לא על החלטותיה של הנהגת חזבאללה.

צה"ל ירה במערכה 130,000 פגזים וביצע עשרת אלפים גיחות של מטוסים. בחלק מן התחמושות החיוניות שלו נעשה שימוש כה נרחב וכה פרוץ עד שהמלאי הגיע אל הקו האדום ונדרשה אספקה מידית מישראל ומחוצה לה. מערכה מול כאלף איש (ולעולם לא נדע כנראה כמה אנשי חזבאללה באמת נשאו נשק במהלכה), בזירה מצומצמת שעומקה פחות מעשרה קילומטרים, ללא טנק או מטוס אויב ועם יריב שכמעט לא תקף (לאורך כל הלחימה יצא חזבאללה להתקפה יזומה אחת על כוח צנחנים בבינת

ג'בייל, והיא הסתיימה בהצלחה גדולה לצה"ל) הביאה את ישראל למצב המזכיר את הצורך ברכבת אווירית במלחמת יום הכיפורים. אין יותר אנטי-מלחמה מזה. תוצאה מעניינת אחרת של האנטי-מלחמה קשורה להיבט ההרתעה, אחת האובססיות המוכרות של צה"ל ושל הציבור בישראל. אלה עדיין דבקים בתפיסה הנגזרת מן המלחמה הישנה: ניצחון מכריע, רצוי בכל קרב, יוצר דימוי של כוח ובצדו הרתעה. החשיבה הזאת לא השתנתה אף-על-פי שהעובדות ההיסטוריות מוכיחות אחרת כבר מזמן: מלחמת ששת הימים, שהסתיימה בניצחון מוחץ, לא הרתיעה את מצרים מלפתוח במלחמת ההתשה בחלוף שלוש שנים בלבד ובמלחמת יום הכיפורים, לאחר עוד שלוש שנים.

ישראל הפכה תקרית מקומית למלחמה בשם הצורך לחזור ולבסס את ההרתעה שלה. ההנהגה המדינית והצבאית שלה לא הכירה בכך שמול ארגון כמו חזבאללה לא הייתה, לא תהיה ולא יכולה להיות הרתעה כלשהי – הן משום שאינו מדינה הנושאת באחריות והן משום שאין לו עמוד שידרה שאותו אפשר לרסק. לעומת זאת, גם הכישלון בקרב היבשה וביצירת דימוי של ניצחון לא שינה מהותית את ההרתעה מול סוריה: בשאר אסד אולי מדבר גבוהה-גבוהה, אבל על הפגיעה באזרחיו ובריבונותו הוא הבלגי מתוך חולשה ומתוך הכרת עליונותה של ישראל.

המסקנה שסיק אסד מן הלחימה בלבנון קשורה לתפיסת ההגנה שלו: עליו להיות דומה יותר לחזבאללה, להתחפר באדמה וליצור מערכים מבוזרים, בחתימה נמוכה ועם כמה שפחות מערכי שליטה כבדים שאפשר לפגוע בהם ולשתקם. מנגד, הוא אמר לדעת היטב

שהתקפה על ישראל תסתיים בכישלון. אם ינועו הטנקים הסוריים ממחנותיהם לעבר הגבול, ספק אם יגיעו אליו.

זהו מהפך נוסף של האנטי-מלחמה, מהפך שעליו עמדו תיאורטיקנים, בעיקר בארצות הברית, כבר לפני יותר מעשרים שנה: התפיסה הישנה, שיוזמה התקפית היא יתרון, מתהפכת. ישראל תקשה לתקוף את סוריה קרקעית משום שהמרחב בין קוניטרה לדמשק כבר מזמן אינו מרחב תמרון; אמנם העליונות האווירית המוחלטת תאפשר לה להשמיד מערכי שליטה ומטרות בשדה ולגרום למשטר הסורי נזק כבד בהרבה מזה שנגרם לארגון דיפוזי כמו חזבאללה, אבל תנועה לתוך שטח סוריה עלולה לסבך את הכוחות במשהו דמוי לבנון. צה"ל הגיע למסקנה זו לפני כ-15 שנים, אבל מכיוון שמנטליות גוברת על תובנות, לא יישם אותה אפילו בלבנון.

"מעשרים ושלושה הימים של המערכה הזו, עשרים ואחד היו מיותרים לגמרי". את המשפט הזה אמר באמצע השבוע הרביעי למלחמה אחד האנשים המכירים היטב את ראש הממשלה אולמרט – ולא ידע אז שלישאל מחכים עוד עשרה ימים של שכול וכישלון – והוא נוגע למסקנה העיקרית שיש להסיק ממערכת לבנון השנייה: באנטי-מלחמה החכמה האמיתית אינה איך ומתי להשתמש בכוח, אלא איך ומתי לא להשתמש בו.

שרים, קצינים בכירים ופרשנים – ובעצם כמעט כל אדם חוץ מאולמרט, פרץ וחלוץ – מאוחדים לאחר מעשה בדעה, שהייתה דעתם של לא מעטים מהם גם בזמן אמת: ישראל השיגה אחרי ה-14 ביולי מעט מאוד ובמחיר שאינו מצדיק את מה שהושג. כמעט כל התוצאות שמשתבח בהן

ראש הממשלה הושגו ביומיים הראשונים למערכה, לפני שנגרמו כל הנזקים ובראשם השבר הפנימי העמוק בתוך צה"ל, העלול לתת את אותותיו לאורך זמן.

מצבה של ישראל היה טוב יותר לולא הגדירה את המתרחש "מלחמה" אלא "מבצע עונשין", לולא נכנסה למערכה קרקעית ולולא הפעילה את עתודות הכוח האדירות שלה, שכל עוצמתן התפוגגה בדומה למתאגרף במשקל כבד המכה באוויר. מצבו של חזבאללה היה טוב יותר אילו ירה פחות רקטות קטיושה – 15 ביום היו משיגות את אותה המטרה בהתשת העורף הישראלי וביצירת תחושה שצה"ל אינו משיג את יעדיו, ועדיין הייתה נשמרת ההרתעה של הכמות האדירה שטרם נורתה – ואילו הפסיק חד-צדדי את האש בנקודות יציאה שונות. באנטי-מלחמה, השאלה הנכונה איננה כמה זמן יש לי כדי להילחם, אלא מתי אני מפסיק להילחם.

לו הכירה הצמרת הישראלית בעובדה שלפניה אנטי-מלחמה, היא הייתה מגדירה מטרות שאפשר להשיג אותן באמצעות מהלומת ענישה נרחבת מהאוויר – וכאמור, המטרות האלה לא היו קטנות ומקומיות כלל. המשך המערכה, שאיש לא תכנן אותו ואפילו מי שהורו עליו לא האמינו בתועלתו, נבע ממנטליות רבת שנים ומדבקות באמיתות של המלחמה הישנה, ולפיהן יותר זמן ויותר כוח מביאים ליותר הישגים. הוא עלה בחייהם של יותר ממאה חיילים ואזרחים. האחראים לכך משלמים וישלמו את המחיר, אבל חשובה לא פחות היא הסקת המסקנות האמיתיות: לא ברור כמה זמן יישארו בתפקידם ראש הממשלה, שר הביטחון והרמטכ"ל, אבל האנטי-מלחמה תישאר אתנו זמן רב.

לשבור לאִמָּה את העצמות

רון טירה

רשימת הליקויים שנתגלו במלחמת לבנון השנייה אמנם ארוכה, אך שורש הכישלון במערכה נטוע בניוון שחל בתפיסתה של ישראל את בניין הכוח והפעלתו. מאמר זה עוסק בניוון ובניין הכוח ובתפיסת הפעלתו, ניוון שנגרם בחלקו בהיסח הדעת ובחלקו הוא תוצר של החלטות שנתקבלו במחשבה תחילה. אסקור את השינויים בבניין הכוח ובתפיסת הפעלתו בתקופה שקדמה למלחמה; אבחן את הרעיונות המערכתיים שאומצו למלחמה ונבעו משינויים אלה; אעמוד על התוצאות הלא מספקות שהניבה הפעלת הכוח במלחמה; אדון ברעיונות מערכתיים חלופיים להפעלת הכוח (אם היו כאלה) שעמדו לרשות ישראל לאחר חטיפת שני החיילים ב-12 ביולי 2006; ואציג את הכיוונים לעתיד.

שלוש מדרגות הניוון בבניין כוחו של צה"ל

מדרגת הניוון הראשונה טמונה בהערכה שרווחה בעשור האחרון, ולפיה הסבירות למלחמה עם המדינות בעלות הגבול המשותף ("המעגל הראשון") נמוכה, ועיקר האיום נובע ממדינות כמו איראן ("המעגל השני-שלישי") ומהפלסטינים ("המעגל הפנימי"). לפיכך הקצאת המשאבים, האימונים ותפיסת הפעלת הכוח הוסטו מהמעגל הראשון לשני ולמעגל הפנימי. אוגדה סדירה ואוגדות מילואים נסגרו, תכניות רכש בוטלו ומערך המילואים לא אומן במתארי עצימות גבוהה, כשחלק מעוצבות המילואים נתקלו במלחמה – אחרי ארבע ואף שש שנים ללא אימון – במתארים הרלבנטיים למלחמה במעגל הראשון.

רון טירה, היה בעבר ראש מדור בלהק המודיעין של חיל האוויר.

גרסה קודמת של מאמר זה פורסמה בהארץ, 15 בספטמבר 2006.

למעשה (גם אם לא ביעדיה המתכוננים) על נטילת יוזמה לשם כפיית יעדים מדיניים, שכן ספק אם מערכה באש בלבד תביא כל יריב לידי אובדן שיווי המשקל ולתחושת מצוקה ותבוסה, כך שהוא יבקש הפסקת אש או ייכנע. זאת ועוד, שלילת היכולת עקב שלילת התפיסה של העברת המלחמה לעומק שטח האויב עלולה במקרים רבים למנוע הכרעה גם במערכות שמטרתן מניעת שינוי, ועלולה עקב כך להביא מלחמות לידי סיום ללא תוצאה מובהקת, או לגרום להתארכות המלחמות הרבה מעבר למוכר לנו מהעבר, על כל המשמעות הנגזרות מכך למשק המדינה ולחברה הישראלית.

המדרגה השלישית בניוון בתפיסתה של ישראל את הפעלת הכוח הייתה אימוץ נלהב מדי של התפיסה האמריקנית המכונה effects based operations (EBO), דהיינו "מבצעים מכווני תוצא". מטרת ה-EBO היא לשתק את יכולת הפעולה של היריב, בניגוד להשמדת כוחותיו, וזה באמצעות

המדרגה השנייה של הניוון, נבעה מהמחשבה שאם בכל זאת תפרוץ מלחמה במעגל הראשון, ישראל תהיה מעוניינת רק במניעת שינוי, ולא ביצירת שינוי, ולכן די לנו בבלימת האויב באמצעות אש מדויקת על גבולותינו, ולכן פוחתת חשיבות השטח והתמרון הקרקעי לעומק מערכי האויב. התפיסה הייתה בנוסח של מספיקה לנו "משטרת גבולות עשירה בנשק מדויק", והתעמס הצורך בטורי השריון הנעים בכבדות לעבר ערי האויב. גישה זו משתקפת במידה רבה גם בדוח הוועדה מטעם שר הביטחון לתפיסת הביטחון של ישראל, בראשות דן מרידור, שהגישה את מסקנותיה מוקדם יותר השנה. אך הביטחון הוא המשך המדיניות באמצעים אחרים ומטרתו לעיתים לכפות שינוי או תוצאה מדינית. מי שמעוניין רק בהשמדה של טנקי אויב המתקרבים לגדרותינו, עוסק באבטחת המדינה ולא בביטחונה.

תפיסת המערכה ממוקדת-האש מוותרת

הרעיון המערכתי האמור נדחה בידי האמריקנים והאירופים, שבלמו תקיפה מסיבית יותר של תשתיות בלבנון. הפעלת הכוח נגד מדינת לבנון גם פגעה בהזדהות הנוצרים והדרוזים בלבנון עם רצונה של

תהיה המערכה שבפתח שונה מקודמותיה. בשל שלושת מדרגות הניווט האמורות כשלה ישראל בהבנת טבעה של מלחמת לבנון השנייה ובעיצובה, וגיבשה רעיונות מערכתיים שמלכתחילה נדונו לכישלון.

הניסיון ליישם את רעיונות ההלם והמורא והמבצעים מכווני התוצא מול ארגון גרילה כמו חזבאללה דומה לניסיון לשבור לאמבה את העצמות - הפעלת כוח שאינה רלבנטית לנסיבות, לעובדות ולטבע המערכה

ישראל לפרק את חזבאללה מנשקו. יתר על כן, לאחר חטיפת החיילים הישראליים יצאו סעודיה, מצרים ומדינות סוניות נוספות נגד חזבאללה השיעי, תיארו אותו כגורם לחוסר יציבות והסכימו למעשה עם יעדי המבצע של ישראל. ואולם הפגיעה במדינת לבנון הציגה את הסכסוך כישראלי-ערבי, והגורמים הסונים נסוגו מעמדתם הקודמת, לפחות בפומבי. לפיכך עד מהרה נטשה ישראל את רעיון המערכה באש נגד מדינת לבנון, גם אם לא הצהירה על כך והפקודות הרשמיות לא שיקפו זאת.

הרעיון המערכתי השני שאימצה ישראל היה ניהול מערכה דלת-חיכוך ועתירת-אש מדויקת נגד חזבאללה, בהתבסס על רעיונות ההלם והמורא וה-EBO. אלא שארגון גרילה אינו מבנה מערכתי בעל צמתים קריטיים המתאימים להפעלת אפקטים, ואיסוף המודיעין על מבנהו מורכב בהרבה לעומת איסוף המודיעין על עץ המפקדות של צבא סדיר. לחזבאללה מבנה "שטוח" יחסית, מבוזר, והוא מורכב מרשת של מרחבים הפועלים באופן כמעט אוטונומי, ובלי צורך – בדרך כלל – בהנעת כוחות או בהובלת אספקה. הלוחמים, אמצעי

ישראל פעלה במבצע "שינוי כיוון" לאורם של שני רעיונות מערכתיים, שהשתקפו בפקודות המבצע. **הרעיון הראשון** היה לנהל מערכה באש נגד מדינת לבנון כדי לגרום שהיא תפרק את חזבאללה בעברונה. ואכן בראשית הלחימה הטילה ישראל את האחריות לחטיפת שני החיילים על ממשלת לבנון ותקפה יעדים כמו שדות התעופה של חיל האוויר הלבנוני, בתי זיקוק ומתקני דלק וגז של לבנון, גשרים במבואות ביירות ובתוכה וכיוצא באלה. ואולם במהרה התברר מה היה על מקבלי ההחלטות להעריך מראש, שגם אם תיצור ישראל מוטיבציה אצל ממשלת לבנון, אין לה הכוח הפוליטי להתעמת עם חזבאללה ועם פטרונים, איראן וסוריה, ושלחץ על ממשלת סניורה עלול לגרום להתפרקותה ולפגוע באינטרס של ישראל – הנבטת ניצני דמוקרטיה פרו-מערבית בלבנון. לסניורה, לאל-חירי הבן ולעמיתיהם הסונים היה עניין להחליש את חזבאללה כבר לפני המלחמה, בעקבות רצח חירי ו"אינתיפאדת הארזים", אך הם הגיעו למגבלות הכוח הפוליטי שלהם ואף נאלצו לכלול בממשלה ניצגים של חזבאללה.

פגיעה במפקדות, בתקשורת וברכיבי מפתח אחרים. צורתם ה"מזוקקת" ביותר של ה-EBO הייתה בקמפיין "ההלם והמורא" (shock and awe) שפתח את מלחמת המפרץ השנייה. ואולם האמריקנים השתמשו ב-EBO כהכנה לפעולת כוחות הקרקע, ולא כתחליף לה. גם לנוכח שליטתם ב-EBO לא ויתרו האמריקנים על תפריט מאוזן של כוחות ותפיסות פעולה. יתרה מזו, אפילו הקולונל ג'והן ווארדן (איש חיל האוויר של ארצות הברית), מחבר הספר *The Enemy as a System* שבו בוטא לראשונה רעיון ה-EBO, גרס שיש שלושה תנאי סף להפעלתם: הראשון, שהאויב בנוי כמערכת; השני, שלמערכת יש צמתים קריטיים; והשלישי, שמערכת האויב וצמתיה הקריטיים מוכרים לנו היטב.

על רקע הרעיונות הללו היו מי ששגו באשלויות שאפשר לנהל מלחמה בחיכוך מזערי ובמחיר נמוך. וכך עם מטען שלוש מדרגות הניווט יצאה ישראל למלחמת לבנון השנייה. אבל בניגוד לכל התפיסות האמורות לעיל, מלחמה זו גם נערכה במעגל הראשון. ישראל גם ביקשה לחולל באמצעותה שינוי בלבנון, והיא גם התנהלה נגד גרילה שאין לה מערכת עם צמתים קריטיים, והיכרותנו עם המבנה שלה מוגבלת.

התפיסה השגויה להפעלת הכוח במלחמה

קארל פון קלאוזביץ טען שהמשימה השנייה בחשיבותה הניצבת לפני הדרג המדיני והצבאי בכל מלחמה (לאחר הגדרת היעד המדיני), היא הבנת טבעה הייחודי ועיצובה בהתאם, שהרי אין שתי מלחמות דומות. לטענתו, השאלה העיקרית שהמדינאי והמצביא צריכים לשאול את עצמם היא, במה

שהאש הצטברה למסה הקריטית הנדרשת כדי להכריע, לבין המקרה של ישראל.

היעדר רעיון מערכתי קוהרנטי להפעלת הכוח הקרקעי

מאוחר מדי בלחימה הוכנסו גם כוחות קרקע, אך הופעלו בהססנות ובהפכפכות ובעיקר בלי רעיון מערכתי מגובש. הכוח הקרקעי הופעל בדרך של פשרה בין הגישה של אי-הפעלת כוח קרקעי בכלל לבין הגישה של הפעלתו המסיבית, כלומר הפעלת "קצת" כוח קרקעי. פשרה רעה זו גם גרמה לצה"ל נפגעים וגם לא יכלה מלכתחילה להשיג תוצאה מערכתית כלשהי. ואכן לא ברור לאיזו תוצאה מערכתית מצפים מהפעלת כוחות בהיקף גדודי בבינת ג'בייל או במארון א-ראס, או מהפעלת כוחות חטיבתיים בעומק של שניים עד שלושה קילומטרים מהגבול לשם הריסת עמדות נטושות של חזבאללה, ואפילו לא מהפעלת כוחות אוגדתיים בעומק של 10-15 קילומטרים ולרוחב חלק מהחזית בלבד. והרי אין פעולות אלה מספיקות אפילו כדי להרחיק את הרקטות קצרות הטווח או ליצור אפקט מדיני רציני.

חזבאללה הפעיל בדרום מאות לוחמים בלבד ולכן הוא לא היה מסוגל לעמוד במאמץ מתמשך של כמה יממות בכמה מוקדים, ולו בגלל חוסר היכולת של קומץ לוחמיו לישון ולהתמודד בחזית רחבה. ואולם צה"ל שיחק לידי חזבאללה בכך שהפעלת כוחות הקרקע נעשתה בדירוג ותוך כדי עצירות, כך שהתאפשר לו לנוח, לרכז כוחות, ליזום ולהפתיע. בכלל, הפעלת עיקר הכוח של צה"ל הייתה בנאלית וצפויה, בתנועה טריוויאלית מדרום לצפון. חזבאללה

השמדה רק של עשרות מטרות איכותיות וכ-200-300 הרוגים לחזבאללה (לא כולל הרוגי חזבאללה בקרבות הקרקע). בשל טבע המערכה נגד ארגון גרילה שאינו מתקבץ בדרך כלל למטרות נהירות, הרוב המכריע של התקיפות מן האוויר והפגזים שנורו לא היה אפקטיבי. תמונה זו התגבשה בשלב מוקדם של המערכה ולאחר שבוע או שבועיים, אחרי 3,000 גיחות ו-30,000 פגזים, היה אפשר לעצור ולבחון מחדש את הרעיונות המערכתיים. לא ברור מה היה פשר הדבקות ברעיונות מערכתיים שבמובהק אינם נושאים פרי.

רעיון המערכה באש בלבד בלי פעולה קרקעית טרם הוכח ובוסס ורשם עד עתה רק הצלחה אחת, בקוסובו. ואולם הנסיבות של מלחמת לבנון השנייה שונות מאוד מאלה של המערכה בקוסובו. שם פעלו האמריקנים נגד מערכת של מדינה ריבונית וצבאה, ואילו ישראל פעלה מול ארגון גרילה בחתימה נמוכה, ובעל רמת רגישות בינונית-נמוכה לפגיעות במדינה המארחת אותו. ידענו גם, או שהיינו צריכים לדעת, שהרג כמה מאות אנשי חזבאללה ופגיעה בחלק ממחסני הארגון ומתקניו מהווים מנוף מדיני מוגבל על מקבלי ההחלטות בדמשק ובטהרן. ואכן עד עתה לא נראה שהמלחמה הניבה שינוי בסיסי בעמדות ובאסטרטגיה של דמשק ושל טהרן כלפי חזבאללה ולבנון. בנוסף, האמריקנים פעלו בקוסובו בלי לספוג פגיעות, בעוד הירי של חזבאללה על יישובי צפון ישראל הפך את המהלומות להדדיות ואת ישראל לרגישה אף היא להתמשכות הלחימה. גם קשה להשוות בין הנסיבות הדיפלומטיות והרגישות הנמוכה לגורם הזמן במקרה של קוסובו, שבו הפעילה ארצות הברית כוח במשך כמעט 80 יום, עד

הלחימה והאספקה פרוסים מראש בשטח ונטמעים בחתימה אפסית ביישובים או ב"שמורות טבע" (מערכות של בונקרים מוסווים בוואדיות). זאת ועוד, לחזבאללה אין "מרכז כובד מבצעי" שפגיעה בו תביא לידי קריסת יתר אברי הארגון, ללא צורך בהשמדתם הפרטנית. הניסיון ליישם את רעיונות ההלם והמורא והמבצעים מכווני התוצא מול ארגון גרילה כמו חזבאללה דומה לניסיון לשבור לאמבה את העצמות – הפעלת כוח שאינה רלבנטית לנסיבות, לעובדות ולטבע המערכה.

לכאורה, הפעלת מבצעים מכווני תוצא היוצרים אפקט של שיתוק היריב עשויה לשחרר מהצורך לעסוק בציד פרטני של משגרי רקטות בודדים, אבל בפועל, בשל האופי המבוזר והאוטונומי של מערך האש של חזבאללה, זו הייתה משימה מרכזית. ואולם ידענו שהמודיעין ומערכי האש הצה"ליים (חיל האוויר והתותחנים) נכשלו במשך שנים בציד משגרי קסאם בפאתי בית חנון, ושם המרחב מצומצם, מישורי ונגיש. ואכן ערב מלחמת לבנון השנייה נפלו בנגב המערבי מאות קסאמים וברובם המכריע של המשגרים לא הצליח צה"ל לפגוע באמצעות אש מנגד. לא הייתה אפוא סיבה להניח שבאמצעות מערכה באש בלבד יושגו תוצאות טובות יותר מול מערך הרקטות של חזבאללה לטווח הקצר והבינוני, הפרוס בעומק עשרות קילומטרים בלבנון בשטח הררי עם תכסית מיוערת ועם יישובים.

רעיון המערכה באש כשל גם במונחי הצלחה בהשמדת אויב (BDA – Battle Damage Assessment), במונחי הצלחה ביישום האש וביחס העלות/תועלת, כשלמעלה מ-15,000 גיחות של חיל האוויר ו-150,000 פגזים שירו התותחנים הניבו

התוצאות הבלתי מספיקות של הפעלת הכוח

מוקדם מדי להעריך את התוצאות המדיניות ארוכות הטווח של המלחמה ועדיין אי אפשר להעריך אם הונעו בלבנון זרמים תת־קרקעיים העשויים להניב פרי בעתיד. לבנון עברה זעזוע, אך עדיין אי אפשר להעריך את האדוות הפוליטיות והחברתיות שייצור. עם זאת, מבחינתה של ישראל הסתיימה המערכה עם השלכות חמורות, הנחלקות לשנים: התוצאות הישירות של הפעלת הכוח; והתוצאות העקיפות.

התוצאה הישירה של הניווט בבניין כוחו של צה"ל ובתפיסת הפעלתו ושל אימוץ הרעיונות המערכתיים הנובעים מכך, הייתה אי־הצלחה לפגוע, לדכא או אפילו לשבש מהותית את פעילות חזבאללה במדדים העיקריים של המודל המערכתי שחזבאללה בחר לאמץ. ואכן מערך האש של חזבאללה

גורמים שעקבו אחר מהלך המלחמה עלולים להסיק - בצדק או בטעות - שצה"ל של היום אינו צה"ל של העבר, והחייל הישראלי חלש ומתקשה להתמודד עם קשיי הקרב

המטיר על ישראל לקראת סוף המלחמה מעל 200 רקטות ביום, לאחר שבפתיחת המלחמה שוגרו כ-100 רקטות ביום (אף שהתמהיל השתנה "לטובת" הרקטות קצרות הטווח). הכוחות הלוחמים של חזבאללה המשיכו להילחם ולגרום לצה"ל אבדות, וגם במרבית הקרבות שבהם הפסידו, הם לא קרסו ולא

נוצרה בעיית אספקה, שהרי השטח לא טוהר. אם להשתמש במילותיו של קספר ויינברגר על וייטנאם, הרי גם הנהגת ישראל ביקשה מחייליה רק "להיות שם", אך לא לנצח. יודגש כי הכניסה לשטחי דרום לבנון מחייבת מעבר ב"שטחי ההריגה" שהכין חזבאללה ולכן היא המסוכנת ביותר וגובה את המחיר הכבד ביותר בהרוגים, ולפיכך יש להבין במדויק מה מטרת הכניסה. יתרה מזו, משך השהות בשטח ואסטרטגיית היציאה ממנו לא היו תלויים בנו אלא בנכונות חזבאללה להגיע להסכם על תנאי כניסת צבא לבנון ויוניפי"ל לשטח.

צה"ל חשב במערכה זו במונחי קבלנות מטרות ואש ולא הפעיל את כוחות הקרקע באופן הדינמי שהקנה לו את ניצחונות העבר – זיהוי חולשות היריב, הפתעה, הונאה, תמרון בעומק, הוצאת היריב משיווי משקלו, ניצול הצלחה והתמדה בלחץ. אין להקיש ממערכות עם צבאות סדירים על התמודדות עם גרילה הפועלת באמצעות תאים אוטונומיים ואין לה "מרכז כובד מבצעי"; למשל, אין במקרה של גרילה משמעות רבה לניתוק קווי אספקה או לכיתור הדרג האופרטיבי הראשון. אבל לכל מערך, גם למערך של גרילה, יש נקודות תורפה. האסטרטג הסיני סון טסו טען שמטרתו של המצביא היא לכפות על יריבו את אופי המלחמה שבו יש לו יתרון יחסי, ואין להיגרר למלחמה בעלת אופי שבו היתרון היחסי הוא של היריב. אם הדבר אינו אפשרי, טען סון טסו, יש להימנע מהקרב. ובלשונו של קלאוזביץ, במלחמה יש לתקוף את תכניות היריב. ישראל שיחקה לידי חזבאללה וניהלה מערכה שהתאימה לתכניותיו וליתרונותיו, כך שמלכתחילה כמעט לא הייתה לה האפשרות לנצח בה.

הופתע אולי מהעילה ששימשה את ישראל לצאת למלחמה, אך משזו החלה, הפעלת הכוח נעשתה במקום ובשיטה שהמחזו חזבאללה (חוץ מהאיגוף האנכי ערב תום הלחימה, שהיה יותר סמלי מיעיל).

צה"ל חשב במערכה זו במונחי קבלנות מטרות ואש ולא הפעיל את כוחות הקרקע באופן הדינמי שהקנה לו את ניצחונות העבר

אנשי חזבאללה נהגו לתת לכוחותינו לחלוף על פניהם כשהם מסתתרים "בשמורות הטבע" ובמקומות אחרים, ואז להמשיך בירי הרקטות לעבר ישראל ובפעולות גרילה נגד הדרגים האחוריים של כוחותינו. לפיכך כל תנועה של כוחות לעומק לבנון הייתה חייבת להיות מלווה בטיהור יסודי של כל השטחים הבנויים והפתוחים שנתפסו. ספק רב אם הכוחות שגויסו הספיקו למשימה זו וגם לקיום עתודות למקרה של הידרדרות בחזיתות נוספות.

הפעלת הכוח הקרקעי התמוהה ביותר הייתה ב־60 השעות האחרונות ללחימה. כוחות הקרקע הוטלו ללחימה לאחר שהסתיימה המערכה המדינית (החלטת מועצת הביטחון 1701), כלומר היא לא נעשתה להשגת מטרות מדיניות. הכוחות הוכנסו לשטח בלי לטהר אותו, כלומר לא לשם פגיעה במערך האש או במערך הלוחם של חזבאללה. הכוחות הגיעו להפסקת אש כשהם שזורים בכוחות האויב. עקב כך

כיצד היה אפשר להפעיל את הכוח?

כדי לנתח איזה טבע מערכה ואילו רעיונות מערכתיים הייתה ישראל צריכה לאמץ לנוכח חטיפת החיילים ב-12 ביולי 2006, עלינו לשוב ולאבחן את תפיסת בניין הכוח והפעלתו של חזבאללה, ואת הרעיון המערכתי שבו הוא בחר. חזבאללה הקים שני מערכים מקבילים: הראשון, מערך רקטות מבוזר ואוטונומי, שאין לו "מרכז כובד" והפועל בחתימה נמוכה, וזה מחד גיסא יוצר לחץ על ערי ישראל ומאלץ אותה לפעולה מידי, ומאידך גיסא, מערך הרקטות לטווח קצר אינו ניתן לשיתוק, לדיכוי או להשמדה באמצעות אש מנגד ובפרק זמן סביר, אלא רק באמצעות תפיסת השטח והשמדה שיטתית של כל משגר ומשגר. המערך השני, שהוקם במקביל, הוא מערך לוחם, אף הוא מבוזר, אוטונומי ובלי "מרכז כובד מבצעי", המורכב הן מביצורים והן מכוחות גרילה בחתימה נמוכה, שמטרתו להפוך הן את תפיסת השטח וטיהורו והן את השהייה בשטח והעברת אספקה אליו למתירים ויקרים מאוד בחיי אדם.

שני המערכים האלה נועדו לפעול בהסתתרות ובהימנעות סלקטיבית ממגע גם עם כוחות קרקע, לתת לכוחות צה"ל לחלוף, ואז להמשיך בירי רקטות לעבר ישראל. ובפעולות גרילה נגד הדרגים האחוריים. לפיכך כל תנועה של כוחות ישראליים לעומק לבנון אינה יכולה להתבסס על תפיסת השטחים השולטים תוך הימנעות מכניסה ליישובים ול"שמורות הטבע", אלא הייתה חייבת להיות מלווה בטיהור יסודי של השטח.

חזבאללה עיצב מערכה שבה ישראל יכולה לכאורה רק לבחור איזו בטן רכה שלה

קילומטרים), וכשהשיגו אותם הם נעצרו ביוזמתם. העצירה של צבאות ערב אפשרה לצה"ל להתארגן, לצאת למתקפת נגד ולנצח בקרב. מאז 1973 לא אותגרה ישראל במלחמה כוללת. התפיסה בדבר עליונותה הצבאית של ישראל היא שיצרה את התנאים להסכמי השלום עם מצרים ועם ירדן, לתהליך השלום עם הפלסטינאים ול-33 שנות שקט ברמת הגולן, והיא שאפשרה

ברחו. מערך הפיקוד והשליטה של חזבאללה המשיך לתפקד בכל מהלך המלחמה. רוח הלחימה של חזבאללה נותרה ברובה איתנה, ואין סימנים לכך שהרצון המדיני שלו נסדק באופן בלתי הפיך.

חזבאללה העדיף אמנם להגיע להפסקת אש, אך זאת מתוך רצון מוצדק לשיטתו "לנעול את רווחיו", כלומר להפסיק את הלחימה בשלב שבו הוא ממקסם את כוחו

חזבאללה עיצב מערכה שבה כל שנות לישראל הוא לבחור איזו בטן רכה שלה לחשוף: הימנעות מפעולה קרקעית וחשיפת רגישותה לפגיעות בעורף, או כניסה ללבנון וחשיפת רגישותה לאובדן חיילים

לישראל לקיים כלכלת שלום וחברת שפע ורווחה על אף היעדר שלום. בזכות עליונותה הצבאית הפכה ישראל לנכס אסטרטגי של ארצות הברית, שמשתלם להשקיע בו במצטבר כמאה מיליארד דולר סיוע, ולהעמיד לרשותו ערבויות של עוד עשרות מיליארדים, את מיטב אמצעי הלחימה ומטרייה מדינית.

ואולם הדרך שבה התנהלה, הסתיימה, ונתפסת מלחמת לבנון השנייה העלולה להשפיע על תפיסת העליונות הצבאית הישראלית, ולכך עלולה להיות השפעה על היבטים רבים של המציאות שאנו חיים בה מאז 1967. קשה לחזות כוונות מדיניות עתידיות ולהעריך את הסבירות למלחמה; אך נראה שבעקבות מלחמת לבנון השנייה, לפחות חלק מהגורמים הרלוונטיים עלולים להעריך שאפשר להתמודד עם ישראל בשדה הקרב ולסיים עם הישג, לפיכך נראה שהונמכו החסמים בפני מלחמה נוספת במזרח התיכון.

ונתפס כמנצח, ולא מתוך מצוקה או על סף קריסה. ואכן בראיית חזבאללה ובראיית מקצת גורמים ערבים אחרים שעקבו אחר המלחמה, חזבאללה ניצח בקרב.

העובדה שכמה מאות לוחמי חזבאללה התייצבו בשדה הקרב מול ארבע אוגדות וחיל האוויר וסיימו "בעמידה" ובפגיעה כואבת בכוחות צה"ל עלולה גם להנביט למלחמה תוצאות עקיפות מדאגות. מקצת הגורמים שעקבו אחר מהלך המלחמה עלולים להסיק – בצדק או בטעות – שצה"ל של היום אינו צה"ל של העבר, והחייל הישראלי (והמערכי בכלל) חלש ומתקשה להתמודד עם קשיי הקרב. קשה להפריז בחשיבות השקפה זו, אם תתבסס. מאז 1967 מתנהל המזרח התיכון תחת התפיסה של עליונות צבאית ישראלית מוחלטת, ולכן מאז 1967 לא אותגרה ישראל ברצינות. ואכן ב-1973 הציבו לעצמם המצרים והסורים יעדים אופרטיביים צנועים (הבקעה של כעשרה

משיווי המשקל. יש לדעת כי לחלופה זו שני חסרונות מובנים: ראשית, אין לה אסטרטגיית יציאה מוצלחת, כשמצד אחד הישארות בשטח שוחקת, ומן הצד האחר נסיגה עלולה להשיב את המצב לקדמותו; ושנית, מחירה יקר בחיי אדם, שכן האופי המבוזר והאוטונומי של חזבאללה והיעדר "ליבה מבצעית קריטית" שפגיעה בה מביאה לידי קריסת שאר המערך, אין מנוס מכניסה שיטתית לקרבות פנים אל פנים בתוך כל אחד ואחד מביצוריו.

היערכות לעתיד

כדי לנצח במלחמה הבאה יש לתחקר תחקיר אמת את המלחמה הקודמת, להתבונן בעיניים מפוקחות במציאות – כפי שהשתנתה לרעה בעקבות המלחמה – ולפעול מיד לתיקון ולהיערך לקרב הבא. אם יאפשרו לחדות הכישלון להתעמעם, אזי לא נלמד ולא נשתפר.

ראשית, חייבים לשמר את היכולת להילחם בהתאם לתורת המלחמה הקלאסית, כשבניין הכוח ותפיסת הפעלתו חייבים לשוב ולבטא איזון מתמשך בין הזרועות והחילות, ואיזון בין האש, התמרון והמיגון. חייבים לשוב ולתת משקל ראוי לשטח, הן בהגנה והן בהתקפה. אין ספק שהעולם משתנה ועמו גם בניין הכוח הצבאי ותפיסת הפעלתו, אך מסוכן להטמיע שינויים דרמטיים על בסיס תיאוריות שטרם הוכחו. דוגמאות לבניין כוח על בסיס תיאוריות לא מוכחות הן: הגישה האמריקנית משנות החמישים של המאה העשרים, ולפיה בעידן הנשק הגרעיני אין עוד צורך בצבא קונבנציונלי חזק, גישה שהתבררה כשגויה בשנות השישים; הגישה

לבנון ולצאת למבצע נועז, תודעתי והחורג מטווח הציפיות של חזבאללה, למשל מבצע משולב גדול בעומק לבנון, בבקעת הלבנון. ג. אם בכל זאת ישראל מתעקשת לצאת להתמודדות ישירה ומלאה עם חזבאללה, אזי התמודדות כזאת יכולה להיעשות רק בדרך של כניסה מודעת למלכודת שטמן חזבאללה, אך לעשות זאת, ראשית, במלוא העוצמה ולא בהפעלת כוח הדרגתית,

ושנית, דרך הדלת האחורית ולא בתנועה טריוויאלית מדרום לצפון. לפיכך החלופה הזאת הייתה צריכה להתבסס על הפעלת מקסימום החיכוך והכוח הצבאי לגווניו במינימום זמן. בהפעלת חלופה זו היה צורך בגיוס מידי של מילואים בהיקף מספיק כדי להיכנס לעומק של עשרות קילומטרים ולטהרם. היה צורך בהפעלה מפתיעה של הכוחות, לרבות איגוף שטחי ההריגה הסמוכים לגבול, התקדמות רציפה בצירים בלתי צפויים, פעולה מסיבית בעומק החזית ובעומק האסטרטגי של חזבאללה והוצאתו

לחשוף: הימנעות מפעולה קרקעית וחשיפת רגישותה לפגיעות בעורף, או כניסה ללבנון וחשיפת רגישותה לאובדן חיילים בהתשה קרקעית מתמשכת מול גרילה. המלכודת המבריקה של חזבאללה הותירה לכאורה לישראל שתי אפשרויות, כל אחת מהן גרועה לשיטתה.

כל רעיון מערכתי שישראל הייתה עשויה לגבש ב-12 ביולי 2006 היה חייב אפוא להביא בחשבון את בניין הכוח ואת תפיסת ההפעלה של חזבאללה, ואת טבע המערכה הנגזר מהם. בראייה זו ניצבו לפני ישראל ארבע חלופות בעלות היגיון פנימי, אף אם לכל אחת מהן היו כמובן גם חסרונות מהותיים:

א. להסתפק בתגובה סמלית להתקפת חזבאללה ולהבליג. אף אם יתברר שחטיפת החיילים לא תואמה עם איראן ולא הייתה פרי הערכה מוקדמת שתגרום למלחמה, הרי מלחמת לבנון השנייה הייתה עלולה לעכב ולסרב את המערכה הבינלאומית מול איראן בנושא הגרעין, ומול סוריה וחזבאללה בעניין רצח חרירי והחלטת מועצת הביטחון 1559, ולא היה נבון להתיר שינוי בסדר

היום שתגרום מלחמה ישראלית-לבנונית. הסוגיה העיקרית היא הרי סוגיית איראן, וממנה נגזרת המערכה בין המערב לבין איראן וסוריה על ההגמוניה בלבנון, ורק הנגזרת השנייה היא המערכה בין ישראל וחזבאללה. לפיכך היה אפשר למשל להמתין למיצוי המהלכים האמריקניים מול איראן ולהילחם בחזבאללה בעיתוי נוח יותר ולאחר הכנות הולמות.

ב. לוותר על יציאה למערכה כוללת עם חזבאללה, לאמץ מטרות מדיניות צנועות יותר, להימנע מהמלכודת שנטמנה בדרום

האמריקנית ולפיה בעידן טיל האוויר-אוויר אין עוד מקום לחמש מטוסי קרב בתותחים ולאמן טייסים בקרבות אוויר הדוקים, גישה שעלתה בנפילתם של מאות מטוסים בקרבות אוויר בווייטנאם; או הגישה

החדשות הרעות ממלחמת לבנון השנייה הן שנכשלנו. החדשות הטובות הן שכוחותינו בסדיר ובמילואים טובים ואמיצים, הם רק נבנו והופעלו בדרך לא נכונה

שרווחה אצל מקצת הישראלים אחרי 1967, ולפיה בעידן קרבות התנועה המשוריינים אין עוד צורך בחי"ר וכן שחיל האוויר יכול לשמש ארטילריה מעופפת, גישה שהתבררה כשגויה ב-1973.

מסוכן מאוד גם להתיר לנסיבות זמניות או הפיכות, או להשקפות פוליטיות להסיט מהכורח המקצועי-הענייני להיערך גם לתרחיש החמור מכול. ובמילותיו של בן גוריון: "אולם נניח כי מאמצי השלום שלנו יצליחו, ורוב מדינות ערב או גם כולן יכרתו איתנו בריתות שלום וידידות. גם אז עלינו להזהר מאשליה מסוכנת כי השלום יקיים את הביטחון שלנו. גם לאחר שייכתב וייחתם השלום בינינו לבין כל שכנינו, והחתמה תקוים ותאושר בגושפנקה של האו"ם, יעמוד הביטחון בראש דאגותינו".

תפיסת הביטחון הקלאסית של ישראל התבססה על מה שנקרא בשנות החמישים והשישים "מקרה הכול": בניית צה"ל להכרעה גם במקרה הגרוע ביותר, שמדינות ערב

חוברות יחד ומפתיעות את ישראל במלחמה כוללת. אך היערכות ל"מקרה הכול" דורשת הקצאת משאבים אדירים, ולא ברור אם גם בעת שתפיסה זו הייתה מדיניות רשמית אכן עמדו מקבלי ההחלטות בדרישותיה. ואולם ישראל חייבת להיות מסוגלת לכל

הפחות להתמודד עם כל סוגי האיומים, ועם חלקם אפילו בו בזמן. אין לבלבל בין התרחיש שבעת מסוימת נראה סביר או בלתי סביר לבין ההכרח להיות מסוגלים להתמודד עם קשת סוגי האיומים ועם מלוא היכולות של

היריב, תהא אשר תהא הסבירות שמעריכים בזמן נתון את הכוונה המדינית להפעיל. הרי יכולות היריב הן נתונות, בעוד כוונותיו המדיניות עלולות להשתנות, והגורמים המעריכים עלולים לטעות בהבנתן.

בתוך קשת האיומים תופס חזבאללה מקום, אך עלינו להסתכל גם מעבר לכתפו. חזבאללה הוא יצור כלאיים, חלקו תופעה לבנונית שורשית אמיתית וחלקו שלוחם של המשטר באיראן ובסוריה. אין ספק שחזבאללה הוא גם חלק ממערכה רחבה יותר שמנהלת איראן נגד ישראל, והכוללת גם את פרויקט הטילים ואת פרויקט הגרעין ובמידה פחותה יותר גם טרור פלסטיני. עם זאת אין ישראל נלחמת באיראן. איראן הצליחה ליצור סכסוך א-סימטרי עם ישראל: היא יצרה באמצעות שלוחיה גבול משותף דה-פקטו עם ישראל (דבר שלמדה גם מישראל, בעניין הכורדים בעיראק), אך לישראל אין גבול משותף עם איראן. ישראל חייבת להשקיע מחשבה ומשאבים

בהתמודדות עם חוסר סימטריה זה ולחתור לאיזון אסטרטגי מול איראן בתחום העצימות הנמוכה/הבינונית. בראייה רחבה יותר, על ישראל לגבש אסטרטגיה כוללת ויזומה מול איראן ולא להסתפק בגלגול הבעיה לפתחם של האמריקנים.

שימור היכולת להתמודד עם כל סוגי האיומים הפוטנציאליים מחייב שגודל הכוח ותפיסת ההפעלה של זרועות הביטחון יהיו מוכנים למלחמה כוללת עם סוריה, למלחמה בחזבאללה ובחזית הפלסטינית, וזאת תוך קיום עתודה מטכ"לית חזקה למקרה של הסלמה בחזית נוספת ויצירת הרתעה מול איראן. למקרה שההרתעה תיכשל, אזי צריכה להיות היכולת להשיג יתרון מובהק בחילופי מהלומות עם איראן, וכאמור – יצירת איזון אסטרטגי בעצימות נמוכה/בינונית מול איראן. הזמן עד המלחמה הבאה עלול להיות קצר ולכן חייבת ישראל להיערך לכך במהירות, בשקדנות וביסודיות, תוך הגדלת תקציב הביטחון במיליארדי שקלים.

מלחמת לבנון השנייה הייתה במידה רבה "וייטנאם שלנו". כמו בוויטנאם ניסתה ישראל להכריע גרילה באש ובלי הפעלה מסיבית של הכוח, אלא הפעלתו בהדרגתיות מתגלגלת. האויב נהנה מעורף אסטרטגי במדינה שכנה שלא הותקפה, וצה"ל מצידו לא לחם כפי שניתן היה לצפות ממנו. החדשות הרעות ממלחמת לבנון השנייה הן שנכשלנו. החדשות הטובות הן שכוחותינו בסדיר ובמילואים טובים ואמיצים, הם רק נבנו והופעלו בדרך לא נכונה. יש גם חדשות טובות בכך שקיבלנו צלצול השכמה מהמציאות, והזדמנות לתחקר ולהשתפר.

תוצאות המלחמה: הטור החיובי במאזן

רוני ברט

ניתוח מאוזן של המלחמה מחייב לדון בתוצאות חיוביות ושליטיות כאחד. ואולם השיח הציבורי מתמקד רובו ככולו בגילויים השליליים שנחשפו במלחמה, והשיח המקצועי-המחקרי מתמקד בעיקר בכשלים ובלקחיהם. כדי לאזן את התמונה מן הראוי להציג בקצרה גם את הטור החיובי במאזן, ובו עוסק מאמר הזה.

מכה צבאית לחזבאללה

מאות לוחמים נהרגו ונפצעו. טקטיקת הפעולה נחשפה. התשתית הפיזית של הארגון בדרום לבנון, בביירות ובבעל בק נפגעה משמעותית. קו המוצבים לאורך הגבול נהרס לחלוטין לאחר שנכשל בתפקידו להסב לצה"ל אבדות כבדות. תחמושת רבה נצרכה ונפגעה. מעל לכול, מערך הרקטות לטווח הארוך והבינוני נפגע פגיעה קשה נותרו מעט רקטות כאלה, ככל הנראה.

מעמדו של חזבאללה נחלש

חזבאללה נחלש לעומת הגורמים הלא שיעים בלבנון בראשות "מחנה ה-14 במרס", כפי שאפשר לראות בהסלמה ביחסים בין הארגון לממשלת סניורה. הארגון נכשל לא רק בהרתעת ישראל אלא גם בהגנה מפניה, ובכך התערערה זכות קיומו. לפיכך

ד"ר רוני ברט, חוקר במכון למחקרי ביטחון לאומי.

רב-לאומי, שהיקפו והרכבו מאפשרים פעילות אפקטיבית מזו שהפגין יוניפי"ל וכוח זה גם מגובה ככל הנראה בנחישות בינלאומית גבוהה מזו שבעבר. תשומת לב רבה, גם של מנגנוני הביטחון של לבנון וגם של הקהילה הבינלאומית, ניתנת לחסימת נתיבים (ים, אוויר, יבשה) של הזרמת נשק מאיראן ומסוריה לחזבאללה. כל אלה מחזקים את הריבונות של ממשלת לבנון על חשבון חזבאללה ומקשים על הארגון לשקם את עצמו מבחינה צבאית (הצטיידות, בינוי, אימון).

התייחסות בינלאומית

הקהילה הבינלאומית, בייחוד המדינות המובילות באירופה, וגם מדינות הציר הערבי-הסוני (מצרים, ירדן, סעודיה) מפגינות מודעות גבוהה יותר לסכנה הגלומה בחזבאללה כגורם של אי-יציבות וביחבור בינו לבין איראן. מודעות זו באה לידי ביטוי בסבלנות היחסית שהופגנה כלפי ישראל

התחדדה שאלת התפרקות חזבאללה מנשקו, אף שהיא עדיין רחוקה מליבון מעשי, כפי שאפשר לראות מהסכמתו של חזבאללה לא לשאת נשק בפומבי. גם בתוך הקהילה השיעית יש פוטנציאל בעייתי, אם השיקום לא יתקדם כראוי או שיהיה חשש בדרום השיעי ובדאחיה השיעית שהתנהלותו של חזבאללה עלולה לגרום סיבוב נוסף של לחימה על חשבונם. אפשר לקבוע, לכל הפחות, שדימוי חזבאללה כ"מגן לבנון" מבוסס פחות אחרי המלחמה משהיה לפני. אשר לחסן נסראללה עצמו, שהוא אחד ממרכיבי הכוח העיקריים של חזבאללה, התברר שאין הוא מכיר ומבין את ישראל כפי שהתגאה. כיום הוא נאלץ לחיות ולתפקד במסתרים.

ישום החלטת מועצת הביטחון 1701

צבא לבנון נפרש בדרום לבנון, לראשונה לאחר כארבעים שנה. נלווה אליו כוח

במהלך המלחמה ובתמיכה ביישום החלטה 1701, ועשויה להתבטא גם בהתייחסות בעתיד למעורבותה של איראן בלבנון. כמו כן הופגנה ביתר שאת עוצמת תמיכתה של ארצות הברית בישראל, ולא רק של הנשיא ג'ורג' בוש ותומכיו אלא גם של הקשת הפוליטית כולה.

סוריה – שחקן לא רלוונטי

לראשונה זה כשלושים שנה נתגלתה סוריה כשחקן כמעט לא רלוונטי בלבנון. בסבבי

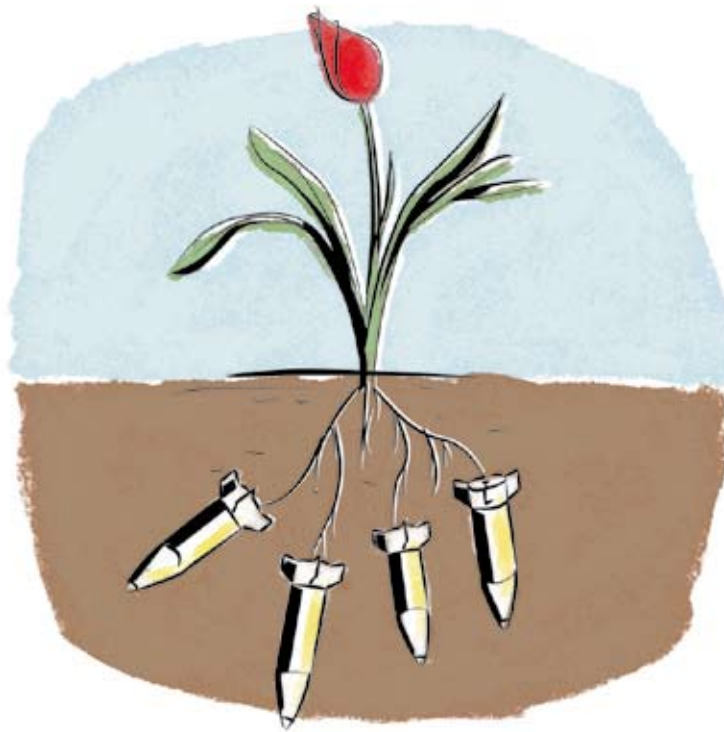
עימות קודמים חיפשו את המפתח לפתרון קודם לכול בדמשק. גם הפעם היו בזירה האירופית מי שחשבו שלסוריה יש תפקיד והשפעה, אולם בפועל לא כך היה. סוריה אמנם העבירה אמצעי לחימה לחזבאללה, אבל ההשפעה שלה על ההתרחשויות הייתה שולית. למעשה, הנשק הסורי שהשתמש בו חזבאללה מיקד תשומת לב בינלאומית לתפקיד השלילי שמילאה ועדיין ממלאת סוריה בלבנון (בהמשך לרשימת הפשעים הארוכה של דמשק ובכלל זה רצח חרירי). הסורים לא התלהבו מהחלטה 1701, אך נאלצו להשלים אתה. לאחר המלחמה נאלצה סוריה

להודיע שהיא תומכת בפיקוח על גבולה עם לבנון למניעת אספקה לא חוקית של נשק.

כושר ההרתעה של ישראל

הרתעה היא תופעה רב-ממדית (למשל כלפי מי וכלפי מה). לפחות בשלושה ממדים התחזק כושר ההרתעה של ישראל. ראשית,

כלפי הרקטות ארוכות הטווח הפגינו המודיעין וחיל האוויר יכולות והישגים מרשימים מאוד. שנית, בניגוד לתיאוריה של "קורי העכביש" הוכיחה מדינת ישראל שהיא נכונה לצאת לעימות רחב כדי לשים קץ לפרובוקציות, ושהיא מוכנה לסבול ירי רקטות ממושך על אזרחים בעורף כמחיר להשגת יעדים או להמשך עמידה/לחימה. השילוב בין שתי נקודות אלה הוא בעיה אסטרטגית לסוריה וליראן, המתכננות לשגר טילים ארוכי טווח אל תוך מדינת

ישראל. מצד אחד הוכיחה ישראל שאיום כזה איננו מרתיע אותה, ומצד אחר היא הראתה שביכולתה לפגוע קשות במערך הטילים. שלישית, נסראללה, לדבריו, הופתע מתגובתה הנרחבת של ישראל. קשה להרתיע או לתכנן להרתיע יריב הנתפס לא רציונלי

או לא צפוי. לאחר שישראל קבעה "תג מחיר" שאינו עומד בפרופורציה לפגיעה, יש סבירות גבוהה לתקופה ארוכה של שקט מפרובוקציות של חזבאללה.

עיתוי ועתיד

שלא בכוונה הרוויחה ישראל מעיתוי המלחמה. ראשית, אם תכננה איראן להפעיל את חזבאללה בעתיד נגד ישראל בהקשר אנטי-ישראלי או אנטי-אמריקני/מערבי, הרי "המוצב הקדמי" שלה ספג מכה מקדימה שהחלישה אותו ובייחוד חשפה אותו. שנית, עדיף היה לישראל שהתמודדות זו התקיימה לפני שאיראן משיגה יכולת גרעינית צבאית. שלישית, גם אם ישראל ניצחה רק "בנקודות" או אפילו השיגה רק "תיקו", שמשמעותו בעצם כישלון, אזי מדובר בכישלון ב"חזרה הכללית", במלחמה זוטא, במבחן חלקי ולא קריטי. תיקון הכשלים בתחום הצבאי (בניית הכוח היבשתי לטיפול לא רק בטרור, שיפור מערך המילואים במגוון נושאים ועוד) והפקת לקחים בתחום התכנון האסטרטגי-המדיני ישפרו את יכולת התמודדותה של ישראל עם מבחנים קיומיים בעתיד. אפשר כמעט לומר שעל ישראל להודות לחזבאללה על שהניע "אפקט של יקיצה" בצד הישראלי.

כאשר מתעמקים בטור השלילי של מאזן המלחמה, חשוב לזכור שהטור החיובי איננו קצר וודאי שאינו ריק.

הפתרון אינו בשמים

התמודדות חיל האוויר עם משגרי רק"ק

נועם אופיר

במהלך מבצע "שינוי כיוון" בלבנון רשם חיל האוויר הישגים רבים בהתמודדות עם משגרי רקטות קרקע-קרקע לטווח בינוני וארוך של ארגון חזבאללה. הישגי החיל בהתמודדות עם משגרי רקטות לטווח קצר, לעומת זאת, אכזבו רבים. חיל האוויר הגיע בלבנון למיצוי כמעט מרבי של היכולות הנוכחיות של הכוח האווירי להתמודד עם מטרות מהסוג הזה. באין יכולת נראית לעין לשיפור משמעותי בתחום הזה, המענה על איום הרקטות לטווח קצר לא יימצא באוויר אלא על הקרקע.

המרבי שאפשר להשיג ובכל זאת הצליח חזבאללה לשגר במהלך ימי הלחימה כ-4,000 רקטות, כלומר כ-120 רקטות ביום, אזי ישראל ניצבת בפני בעיה קשה.² אם מישוהו חשב לפני מבצע "שינוי כיוון" שהכוח האווירי לבדו יצליח להסיר מעל ישראל את איום הרקטות, אזי הוא שגה שגיאה חמורה. כפי שאנסה להראות, לקחי המבצע מראים שגם בעתיד הנראה לעין אין מקום להנחה או לתקווה כזאת. ועל אף האמור לעיל, במלחמה זו נראתה התקדמות ממשית ביכולות של כוח אווירי להתמודד עם מטרות קשות לאיתור ולתקיפה כמו משגרי רק"ק. להתקדמות זו עשוי להיות תפקיד חשוב בהתמודדות עם מטרות חשובות יותר שמאפייניהן דומים, דהיינו משגרי טילי קרקע-קרקע (טק"ק).

חומרה שונות, קשה להתרשם מהשמדה של שלושה משגרים. הבוקר המוצלח של חיל האוויר בכל הקשור לציד משגרי רק"ק היה במידה רבה לא רלוונטי. מצב מתסכל זה היה לפני אותו היום וחזר גם לאחריו. סיפורו של יום שישי, שסימל גם את סוף החודש הראשון של הלחימה בלבנון, הוא במידה רבה סיפורו של אחד ההיבטים החשובים של מבצע "שינוי כיוון". כפי שיוסבר בהמשך הצליח צה"ל, בעיקר בזכות חיל האוויר, להגיע להישגים בהתמודדות עם משגרי רק"ק. הטענה המרכזית במאמר זה היא, שחיל האוויר הביא למיצוי כמעט מוחלט את יכולת הכוח האווירי להתמודד עם משגרי רק"ק ועם מטרות שמאפייניהן דומים. בעתיד הנראה לעין, בנסיבות דומות, סביר להניח שכוח אווירי לא יוכל להשיג הרבה יותר.

ההשלכות האפשריות של טענה זו, אם היא נכונה, אינן פשוטות. אם חיל האוויר הישראלי השיג תוצאה המתקרבת להישג

יום שישי ה-11 באוגוסט 2006 נורו בזה אחר זה שלושה מטחי רקטות קרקע-קרקע (רק"ק) לטווח בינוני לעבר חיפה והקריות מסביבות העיר צור שבלבנון. בכל אחד מהמקרים הושמד המשגר היורה דקות ספורות לאחר השיגור. בכמה המקרים נראו היטב פיצוצי משנה, עדות שהמשגר הותקף כנראה קודם ששיגר את כל הרקטות שנשא.¹ תהליך האיתור, הזיהוי, התקיפה וההשמדה של שלושת המשגרים נעשה בזמן שיא. חזבאללה איבד בתוך כשעה אחוז לא מבוטל של מערך הרקטות הכבדות שלו. אבל לאחר יום שנרשמו בו למעלה מ-120 פגיעות של רקטות בצפון ישראל ועשרות פצועים בדרגות

1 האתר הרשמי של צה"ל, "תקיפת משגר קטיושות שירה על חיפה", ה-11 באוגוסט 2006, http://www1.idf.il/SIP_STORAGE/DOVER/files/0/56510.wmv

נועם אופיר, דוקטורנט, עמית מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי.

2 לפי הנתונים הרשמיים של משטרת ישראל נהרגו במלחמה 40 אזרחים ו-12 חיילים מפגיעת רקטות ועוד כ-2,400 נפצעו בדרגות שונות של חומרה. לפי נתוני הצבא נהרגו 42 אזרחים וכ-4,300 נפצעו.

צורות התמודדות עם משגרי רק"ק

למשגרי רק"ק יש מגוון רחב של תצורות ולהבדלים ביניהן יש השלכות מהותיות על פיתוח היכולת לפגוע במשגרים. את משגרי הרק"ק מחלקים באופן כללי לפי שתי שיטות חלוקה: גודל הרקטה, המסומן לרוב בהתאם לקוטר שלה, ודרך השיגור שלה.

אם מישהו חשב לפני מבצע "שינוי כיוון" שהכוח האווירי לבדו יצליח להסיר מעל ישראל את איום הרקטות, אזי הוא שגה שגיאה חמורה. לקחי המבצע מראים שגם בעתיד הנראה לעין אין מקום להנחה או לתקווה כזאת

הרקטות מצויות בגדלים שונים, המתורגמים לטווח פעולה שונה ולמשקל ראש הנפץ שנושאת הרקטה. חזבאללה מצויד ברקטות בממדים שונים וביצועים שונים.³ את הרקטות לטווח הקצר אפשר לשגר ממשגר בודד, שאין הוא אלא צינור על חצובה, ואילו הרקטות הגדולות יותר מצריכות מערכת שיגור מורכבת יותר. לרוב זוהי משאית רגילה הנושאת בחלקה האחורי כמה זבילים שבכל אחד מהם מאוחסנת רקטה. במקרה של רקטות לטווח ארוך

3 פירוט מערך הרקטות של חזבאללה ראו בטבלה אצל יפתח שפיר, "הנשק הרקטי במלחמה – האם כדאי לפתח אמצעים ליירוט רקטות?", **עדכן אסטרטגי**, כרך 9, גיליון 2, אוגוסט 2006, עמ' 7.

מדובר לרוב במשאית ייעודית הנושאת רקטה בודדת. בכל המקרים משמשת המשאית הן לנשיאת הרקטות והן כמשגר עצמו. את ההתמודדות עם המשגר מחלקים לשני השלבים בפעולתו: טרום-שיגור ותוך כדי/לאחר השיגור.

א. התמודדות טרום-שיגור

מוטב לאתר ולפגוע במשגר לפני שזה שיגר את מטען הרקטות שלו, אלא שבשלב זה יש קושי מהותי להבחין בינו לבין עצמים תמימים.⁴ הדרך הטובה ביותר לפגוע במשגרים וברקטות טרום-השיגור היא בתקיפת מקומות האחסון. בהינתן מודיעין על מקום המחסן, בעבור הכוח האווירי אין כל משמעות לתכולתו. הקושי הוא בראש ובראשונה הימצאות מודיעין מדויק, ויש להניח שהיריב מתאמץ לשמור בסוד את מקום האתרים האלה, וכן ימקם את הרקטות במקומות קשים לפגיעה, כמו מבנים אזרחיים, בלב שטח מאוכלס בצפיפות או בתוך בונקרים קשים לחדירה. כן יש להניח, שהיריב ימנע מלרכז את נכסיו במקומות מצומצמים ומפזר אותם כך שגם איתור ופגיעה בחלקם לא תשלוט ממנו את כל יכולתו או אחוז ניכר ממנה.

יחד עם תקיפת אתרים החשודים כמחסני משגרים ורקטות אפשר לפעול באזורים הנחשדים כנקודות שיגור אפשריות. ראשית, אפשר לעשות פעולות שיבוש כדי להקשות

4 פעולת המשגר לא דורשת ביצוע פעולות מסגירות לפני השיגור. המשגר אינו משדר וחתימת החום שלו אינה שונה מזו של משאית רגילה. פירוש הדבר שאמצעי גילוי המשמשים לאיתור מטרות, לדוגמה מערכות דימות תרמי (Thermal Imag-ing), מכ"ם ואמצעי מודיעין אותות (sigint) יתקשו לאתר את המשגר ולזהותו ככזה.

על פעולה בהם, למשל לפזר מיקוש מהאוויר מבעוד מועד, לפעול לחישוף השטח וכן לקיים נוכחות אווירית "רעשנית" ומתמשכת בתקווה להרתיע את האויב מלפעול בשטח מסוים. אפשר גם להגדיר כללי הפללה מתירניים, כך שכל רכב שינוע באזור ויש לו מאפיינים מסוימים, יותקף גם אם אי-אפשר לקבוע בוודאות שמדובר במשגר.

דרכים אלו, חוץ מהשמדה מוצלחת של מערך הרקטות בעודן במחסנים, יכולות בעיקר להקשות על פעולת האויב ולהביא להפחתת ירי הרקטות ולגרום לכך שייפגע דיוק הפגיעה, אם כי יירי של רקטות בלי הבחנה לעבר צפון ישראל, יש סבירות גבוהה שכל רקטה הנורית לכיוון היבשה, ולא לים, תפגע במשהו.

ב. התמודדות תוך כדי/לאחר השיגור

הנקודה שבה חל שינוי מהותי בסיכוי האיתור והזיהוי היא הרגע שבו המשגר מתחיל לשגר את הרקטות. כללית, כל מה שהמשגר צריך לעשות זה להגיע לנקודת השיגור – הקבועה מראש בדרך כלל – להזקיק את הזבילים, לשגר את הרקטות ואז לצאת מהשטח ולהיטמע שוב בסביבה. כל התהליך הזה נמשך פרק זמן קצר.⁵

5 יש הבדל ברמת הקושי בהתמודדות עם המשגרים כפונקציה של סוג הרקטה והמשגר. ככל שהרקטה קטנה יותר כך אין צורך במשגר מיוחד אלא אפשר להסתפק בצינור בודד שכמעט בלתי אפשרי לגלותו מבעוד מועד. ככל שהרקטה גדולה יותר, כך צריך משגר גדול יותר, ולרקטות הכבדות במיוחד צריך גם כלי ייעודי, הנבדל ממשאית אזרחית. כלומר, החתימה של המשגר גדולה יותר ככל שמדובר ברקטה גדולה יותר, אך גם במספר גדול יותר של זבילים. באופן דומה, גם זמן המופע של המשגר מתארך ככל שמדובר בכלי גדול יותר.

ברגע השיגור מתרחשים דברים אחדים המשנים את חתימת המשגר. ראשית, עצם השיגור מבדיל מיד בינו לבין משאית תמימה. שנית, ניתן לאתר את המשגר לפי הגידול בחתימת החום שלו, שובל העשן של הרקטות וזיהוי התנועה של הרקטות על פני השמים. ברוב הדברים הללו אפשר להבחין בכל שעות היממה.

לצורך זיהוי המשגר לאחר השיגור או במהלכו יש צורך בהימצאות מתמשכת ורציפה של אמצעי איתור מעל שטח האויב. אלה צריכים להבחין בשיגור, לזהות את מקורו ולכוון לעברו אמצעי המסוגל לתקוף את המשגר. כל התהליך הזה, המכונה "סגירת מעגל", צריך להתבצע בתוך דקות מתחילת האירוע. אם הוא ימשך זמן רב הרי שהמשגר כבר עלול לא להיות במקום. הניסיון מלמד שהיריב יורה בדרך כלל מטח גדול ממספר רב של משגרים. במקרה כזה צריך להתמודד בו בזמן עם מספר רב של נקודות שיגור. אם יש די אמצעי מודיעין ותקיפה אפשר לפעול נגד כל המטרות בו בזמן, אך באין מספיק אמצעים יש צורך להחליט איזה מקור שיגור לתקוף קודם.

מה השיג חיל האוויר בלבנון?

ביומיים הראשונים לחגימה השמיד חיל האוויר כ-80 אחוזים ממערך הרקטות של חזבאללה לטווח בינוני וארוך.⁶ הצלחה זו היא בראש ובראשונה של קהילת המודיעין.

6 Steven Erlanger, "Israel Committed to Block Arms and Kill Nasrallah", *The New York Times*, August 20, 2006. לפי פרסום אחר הושמדו ב-39 הדקות הראשונות של המלחמה 54 משגרי רקטות ארוכות טווח. בן כספית, "חובבנות", **מעריב, מוסף שבת**, 18 באוגוסט 2006, עמ' 4.

האתגר הגדול ביותר היה ההתמודדות עם המשגרים שלא הושמדו בשלבי הפתיחה של המבצע. לפי הערכות הצליח צה"ל, ובעיקר חיל האוויר, להשמיד למעלה מ-125 משגרי רק"ק⁷ ולפגוע בעוד למעלה מ-250 מטרות החשודות כמשגרים ובמאות נקודות

העובדה שכמעט כל משגר כזה זוהה והותקף, ובמקרים מסוימים בטרם השלים את שיגור כל מטענו. לא פורסם כמה משגרים כאלה היו בידי חזבאללה ערב המלחמה, אך מדובר כנראה במספר לא גדול שבין משגרים בודדים לכמה עשרות, כך שכל פגיעה במשגר

חיל האוויר הצליח לצמצם את סגירת מעגלי התקיפה לפרק זמן הנמוך מזמן הליך השיגור של הרקטות. וחשוב לא פחות שהוא הפגין את היכולת הזאת יום אחרי יום במשך יותר מחודש של לחימה

הייתה משמעותית. היו ימים שהושמדו כמה משגרים כאלה. לדוגמה, ב-11 באוגוסט הושמדו כאמור שלושה משגרים כאלה, ויומיים אחר כך, ביום הלחימה האחרון, הושמדו שבעה.

שנית, נראה שחיל האוויר הצליח לצמצם את סגירת מעגלי התקיפה לפרק זמן הנמוך מזמן הליך השיגור של הרקטות. וחשוב לא פחות שהוא הפגין את היכולת הזאת יום אחרי יום במשך יותר מחודש של לחימה. מדובר ביכולת לשמור על רציפות של אמצעי איסוף מודיעין ועל יכולת תקיפה מעל שטח נרחב תוך שליטה ובקרה שוטפת של כל הפעילות הזאת במקביל לפעולות אחרות של חיל האוויר, כמו תקיפת מטרות תשתית, סיוע לכוחות היבשה ואיסוף מודיעין.

בחנית דפוס השיגור של הרקטות לטווח בינוני מעלה שהיו ימים שבהם לא שוגרו רקטות מסוג זה, אף שנמשך ירי הרקטות קצרות הטווח. קשה לקבוע אם אי-השיגור נבע מהחלטה מכוונת מסיבות פוליטיות או מהרצון לשמר את היכולת לשלבי לחימה מאוחרים או לסיבוב עתידי

שמהן בוצעו שיגורים. באין נתון מדויק על גודל מערך הרקטות של חזבאללה לפני הלחימה, כמו גם על ההתפלגות של סוגי המשגרים בכלל המשגרים המושמדים, קשה לאמוד את שיעור ההצלחה של חיל האוויר. בכל זאת אפשר להצביע על שתי תובנות מרכזיות.

ראשית, מעקב אחרי הדיווחים של צה"ל במהלך הלחימה מעלה כי במספר משמעותי של המקרים ששוגרו רקטות לטווח בינוני, כלומר רקטות 220 ו-302 מ"מ⁸ – בעיקר לחיפה וסביבותיה – הצליח חיל האוויר להשמיד את המשגרים בתוך זמן קצר מרגע השיגור. הנתון שפורסם בדבר פרק זמן של בין 45 שניות לדקה מרגע איתור המשגר לתקיפתו נשמע מוגזם⁹, אך חשובה

7 י' יהושע, "הפעולה הצבאית", **ידיעות אחרונות**, 15 באוגוסט 2006, עמ' 9.
8 רקטות ה-302 מ"מ כונו בפי חזבאללה "ח'ייבר-1". לפי נתוני צה"ל פגעו בישראל 64 רקטות 220 מ"מ ו-28 רקטות 302 מ"מ. רקטות נוספות מסוגים אלה, שמספרן אינו ידוע, נפלו ליס. א' בוחבוט, "חזבאללה מאוחד, אנחנו פחות", *NRG*, 18 בספטמבר 2006.
9 ראו לעיל, הערה 6.

של הלחימה, ולא להמשיך להפעיל ב"דפוס חד-פעמי".¹⁰

לעומת הצלחה זו, הרי בהתמודדות עם המשגרים קצרי הטווח הצלחתו של חיל האוויר הייתה מוגבלת ביותר ולא השתקפה בשינוי ביכולתו של חזבאללה להמשיך ולשגר מספר גדול של רקטות בכל יום ויום. במהלך הלחימה שיגר חזבאללה כ-4,000 רקטות, וקצב הירי לא רק שלא קטן אלא הגיע לשיאים של יותר מ-200 רקטות ביממה בימי הלחימה האחרונים. כמו כן קשה, על סמך הנתונים הזמינים כעת, לזהות פגיעה מהותית בדיוק הירי של חזבאללה.

מדוע התמונה תחזור על עצמה גם בעתיד

ההישג העיקרי של חיל האוויר במבצע "שינוי כיוון" הוא בהוכחת יכולתו להתמודד עם מטרות בעלות חתימה נמוכה ומופע קצר בזמן. שילוב של אמצעים טכנולוגיים מתקדמים בתחום האיסוף והתקיפה, חלקם פרי פיתוח מקורי של התעשיות הביטחוניות של ישראל, אפשר לחיל האוויר לסגור מעגלי תקיפה בפרקי זמן שנחשבו עד מבצע "שינוי כיוון" לדמיוניים. אמנם מדובר בהערכה בלבד, אך ניתן להניח שלו נמשכה הלחימה עוד זמן רב היה חזבאללה מתקשה להמשיך ולשגר רקטות לטווח בינוני, גם בלי נוכחות של כוחות קרקע במרחבי השיגור. גם כך אין לפסול על הסף את האפשרות כי העובדה

10 קשה גם לקבוע אם העובדה שהרקטות ארוכות הטווח לא שוגרו במשך כל הלחימה, למרות איומיו של מנהיג חזבאללה, היו תוצר של השמדת מרבית המערך בתחילת הלחימה ושל פעולות נוספות שעשה חיל האוויר לצורך כך, או החלטה פוליטית שלא לשלב אמצעי לחימה זה בסיבוב הלחימה הנוכחי.

שמטחים מעטים למדי נורו לעבר חיפה ויעדים מרוחקים אחרים הייתה תוצר ישיר של פעולות חיל האוויר.¹¹

באין נתונים מדויקים קשה לקבוע האם אפשר לקצר עוד את סגירת מעגל התקיפה או לשפר את יכולותיו של חיל האוויר בתחום זה, אך הרושם הוא שהחיל הגיע למיצוי כמעט מלא של היכולת בנושא זה. השיפור העיקרי שאפשר לחשוב עליו הוא הגדלת כמות אמצעי האיסוף, אך בהיעדר מידע קשה לקבוע אם הימצאות עוד אמצעים כאלה הייתה מאפשרת לסגור יותר מעגלי תקיפה ולהשמיד עוד משגרים.

בהתמודדות עם המשגרים קצרי הטווח הצלחתו של חיל האוויר הייתה מוגבלת ביוזר ולא השתקפה בשינוי ביכולתו של חזבאללה להמשיך ולשגר מספר גדול של רקטות מדי יום

עם כל התשבחות לחיל האוויר, במבחן התוצאה הוא לא הצליח לבלום את מתקפות הרקטות קצרות הטווח על צפונה של מדינת ישראל. גם אם הצליח החיל לפגוע במשגרים ובחוליות שיגור, הרי פגיעה זו לא הייתה משמעותית דיה. הפעילות של חיל האוויר

11 בהתאם לנתוני משטרת ישראל פגעו 92 רקטות בחיפה (מהן 32 באזורים מיושבים), שבע בעפולה, שש בבית-שאן, שתיים בטירת הכרמל, שתיים בסביבות חדרה ואחת בסביבות זיכרון יעקב. שתי רקטות פגעו ביהודה ושומרון. לשם השוואה, בקריית שמונה וסביבתה פגעו 1,012 רקטות, בנהריה 808, במעלות 642 ובצפת 471 רקטות.

צמצמה אולי במשהו את היקף השיגורים, אך בפועל אין זה משנה אם חזבאללה הצליח לשגר רק 200 רקטות ביום ולא 300 כפי שיכול אולי לשגר לולא פעילות חיל האוויר.

מדוע חיל האוויר לא הצליח? כפי שהוסבר, כל משגר רק"ק הוא מטרה קשה, אבל כשמדובר ברקטות המשוגרות רובן ממשגרים בודדים הפזורים בשטח, הרי זו מטרה שחיל האוויר לא יודע להתמודד אתה היטב.¹² יש ליכור שצה"ל בכלל מתקשה להתמודד עם רקטות הקסאם שיוורים הפלסטינים מרצועת עזה אף ששם מרחבי השיגור קטנים יותר והיקף פעילות קטן יחסית.

גם במקרים שאותר המשגר לאחר השיגור – פעולה שאינה פשוטה בשעה שבו בזמן מופעלים עשרות משגרים במרחב גדול – נשאלת השאלה מה הטעם לתקוף אותו משום שמשגר כזה הוא במידה רבה חד-פעמי. בידי חזבאללה כמות כמעט בלתי מוגבלת של משגרים כאלה, ושלא כמו המשגרים הגדולים יותר המוצבים על משאית, קל יחסית לאלתר כדוגמתם גם תוך כדי מלחמה. האם נכון להשקיע משאבים ומאמץ בתקיפת צינור שכבר שיגר את מטענו וספק אם האויב יעשה בו שימוש נוסף? התשובה צריכה להיות שלילית.

האם לפני המלחמה הבטיח חיל האוויר שהוא יצליח לעצור את איום הרק"ק בכללותו, לרבות הרק"ק קצרות הטווח? ייתכן שתשובה על שאלה זו תינתן באחת הוועדות לבדיקת אירועי המלחמה ובעיותיה. עם זאת, ספק אם מישהו המבין

12 חיל האוויר הצליח לפגוע במספר רב של משגרים רב-קניים של רק"ק לטווח קצר שהותקנו על משאיות.

את היכולות ואת המגבלות של כוח אווירי יכול להבטיח הבטחה כזאת. חיל האוויר לא הצליח להתמודד עם הרקטות קצרות הטווח – שלא במכת מנע בעודן מאוחסנות – לא בשל מחדל או טעות בשיקול דעות; פשוט אין ביכולתו לעשות זאת.¹³ הרושם שנוצר במהלך המלחמה ואחריה הוא שרבים, הן בדרג הפוליטי, הן בדרג הביטחוני וכך גם בציבור ציפו שהכוח האווירי יוכל כמעט לבדו להביא לידי צמצום ניכר ואולי אף להפסקה של ירי הרקטות לעבר צפון ישראל, ובכלל זה של הרקטות קצרות הטווח. היות שיעד זה לא הושג, ובייחוד לנוכח הגידול במספר הרקטות שירה חזבאללה בימים האחרונים ללחימה, נוצרה תחושה שחיל האוויר נכשל במשימתו. העובדה שיעדים אלה לא היו בני השגה הפכה לא רלוונטית. בעיני רבים לחימת חיל האוויר במשגרי הרק"ק היא אחד הכישלונות הצורבים והמשמעותיים ביותר של מבצע "שינוי כיוון".

ראוי לנסות ולענות בזהירות גם על השאלות האלה:

1. האם במקרה של חידוש הלחימה בצפון, בעתיד הנראה לעין, צפוי חיל האוויר להגיע להישגים טובים יותר בהתמודדות עם איום הרק"ק?
2. מה אפשר ללמוד מההתמודדות עם הרק"ק בלבנון על התמודדות אפשרית עם רק"ק ועם טק"ק בסוריה? בהסתמך על

¹³ קשה לקבוע אם נכונה הידיעה ולפיה בידי המודיעין היה פריט מידע מסוים שלו היה מועבר לחיל האוויר היה מקל עליו בהתמודדות עם הרק"ק קצרות הטווח. הכוונה למידע שהיה מקל לתקוף את המשגרים לפני השיגור, כך שאין מדובר בשיפור יכולת הלחימה של חיל האוויר ברק"ק אלא בהכוונה מדויקת שלו על-ידי המודיעין. ז' שיף, "כך הוחמץ חיסול הרקטות לטווח קצר", **הארץ**, 3 בספטמבר 2006.

הניסיון שנרכש במבצע "שינוי כיוון" ועל סמך מידע בדבר אמצעים העשויים לשמש להתמודדות עם איום כדוגמת הרק"ק ומצויים כיום בפיתוח אפשר להעריך שבשנים הקרובות לפחות לא צפוי שיפור משמעותי ביכולת הלחימה ברק"ק. בהיעדר טכנולוגיית גילוי חדשה שתאפשר איתור מוקדם של המשגר, ייאלץ חיל האוויר גם בעתיד להתמודד עם המשגר לאחר שזה התחיל לשגר. בהקשר זה השיפור יוכל להיות בשני מישורים עיקריים: (א) העסקה בו בזמן של מספר גדול יותר של משגרים;

קשה לעלות על הדעת אמצעי טכנולוגי או שיטת לחימה שתאפשר שיפור מהותי ורציני ביכולת ההתמודדות עם המשגרים לטווח קצר

(ב) פגיעה במשגר בשלב מוקדם יותר של הליך השיגור, כך שהוא יצליח לשגר מספר קטן יותר של רקטות בטרם יושמד. כל זה נוגע להתמודדות עם משגרים לטווח בינוני וארוך. הנקודה המעודדת בכך היא, שיכולות כמו אלה שהופגנו בלבנון מעידות שלחיל האוויר יש יכולת טובה להתמודד גם עם משגרי טק"ק מהסוג הזה המצויים בסוריה. סביר להניח שהמסר הזה נקלט גם שם.

עם זאת חשוב לזכור, שבמבצע "שינוי כיוון" פעל חיל האוויר בתנאים כמעט אופטימליים. כלי הטיס פעלו בלי להיות חשופים לאיומים אוויריים ולמעט יחסית איומים מהקרקע. מזג האוויר באזור הלחימה היה טוב והמרחק בין בסיסי חיל

האוויר לאזור הפעולה היה קצר, מה שאפשר נוכחות רציפה של כלי טיס מעל אזור הלחימה במשך כל שעות היממה.

לא ברור אם בתרחישי לחימה אחרים, שבהם נתוני היסוד עשויים להיות שונים, יוכל חיל האוויר לשוב ולשחזר את הישגיו מלבנון, בייחוד בשלבי הלחימה הראשונים. יש להוסיף על כך את ההערכה שגם היריבים הפוטנציאליים יפיקו לקחים מההתמודדות הנוכחות וינסו לתפעל את הרקטות שלהם בשיטות חדשות שינסו לתת תשובה לפעילות חיל האוויר.

אשר למשגרים לטווח קצר, ובייחוד אלה שאינם אלא צינור, המענה לא יגיע מחיל האוויר. בשלב זה קשה לעלות על הדעת אמצעי טכנולוגי או שיטת לחימה שתאפשר שיפור מהותי ורציני ביכולת ההתמודדות עם איום זה.

היות שמדינת ישראל ממשיכה להימצא תחת איום נרחב של רק"ק – הן מלבנון, הן מרצועת עזה וייתכן שגם מיהודה ושומרון – נדרש מענה גם לאיום הרק"ק קצרות הטווח. נוסף על אמצעים אפשריים לירוט הרקטות עצמן, שמאמר זה לא עסק בהם, יש לשפר את היכולת להתמודד עם המשגרים. לחיל האוויר מקום בהתמודדות זו, אבל אין הוא יכול להיות שחקן בודד ואפילו עיקרי במאמץ הזה. המאבק באיום הרק"ק קצרות הטווח דורש שימוש לא מבוטל באמצעים קרקעיים ובכלל זה כוחות מיוחדים וארטילריה. על אף הרצון להימנע מהפעלת כוחות קרקע בשל האבדות הכרוכות בכך, מוטב לכל מדינאי ואיש צבא לזכור שכל עוד איום הרק"ק הוא משמעותי – והלחימה בלבנון הוכיחה זאת גם לספקנים ביותר – לא יהיה מנוס מכך. הפתרון אינו בשמים.

האם ניתן להדביר את הקסאם?

בחינת ההיבטים המבצעיים

גבריאל סיבוני

הטרור הפלסטיני המופעל מרצועת עזה משתמש בעיקר בירי תלול מסלול של רקטות קסאם, אך הפלסטינים מנסים גם לשגר טילי קטיושה מדגם גראד. אף שירי זה לא גרם עד עתה אבדות רבות בנפש, ההשפעה שלו, הן מבחינת השחיקה הנפשית של התושבים באזור והן מבחינת התייחסות דעת הקהל אליו, רבה במיוחד. עם סיום הלחימה בצפון חוזר מוקד העשייה הצבאית לזירת הטרור המופעל מרצועת עזה ובייחוד לניסיונות לצמצם ירי זה ככל האפשר. מעניינת גם התופעה של יצירת בידול בין שתי זירות הטרור הפנימי של מדינת ישראל. באיו"ש (אזורי יהודה ושומרון) גבה הטרור בשנה זו (מתחילת השנה עד חודש אוגוסט 2006) מספר לא מבוטל של נפגעים בנפש, ואף – על – פי – כן הציבור מרגיש שהטרור במרחב הזה נמצא בשליטה; לעומת זאת, בעקבות שיגור הקסאם מרצועת עזה יש הרגשה של חוסר אונים וחוסר שליטה. ניתוח תופעה זו אינו מעניינו של מאמר זה, אולם הוא מספק לקורא רקע התבוננות רלוונטי.

ישראל כדי לפגוע פגיעה ממוקדת במטרות וביעדים רבים כל כך. חזה נכון זאב שיף כשכתב על כישלון מצטבר של ההרתעה הישראלית כנגד שיגורי הקסאם.² התחזית שלו לעתיד בעניין הקסאמים אינה מבטיחה טובות. הוא צופה ש"במוקדם או במאוחר ישפרו הפלסטינים את הטווח או יצליחו להבריח מסיני קטיושות ארוכות טווח. או אז נראה שגם אשדוד נמצאת בטווח הרקטות". אם כן, מה על צה"ל לעשות אל מול תחזית קודרת זו?

מאמר זה מבקש לבחון היבטים שונים של הלחימה המבצעית-הצבאית באיום ירי הקסאם. במאמר נבחנים כמה מרכיבים

והן למתנגדיה. מפקד חיל האוויר לשעבר האלוף (מיל') איתן בן אליהו, במאמר שנכתב בעקבות חיסולו (יש האומרים שלא במתכוון) של ג'מאל אבו סמהדנה, מציע להתמקד בגישת הירי המדויק מרחוק (ירי מנגד).¹ לדבריו, הסיכול הממוקד מהאוויר, לאורך זמן ובשיטתיות, יגרום בסופו של דבר לדיכוי הרצון של גורמי הטרור להילחם או שיגרום לו לדעוך לרמה שייאבד בה את המשמעות המדינית שלו. אכן מילים בהירות ונוקבות. אולם בן אליהו אינו מתייחס במאמרו לעוצמתו ולעומקו של הסכסוך, להיקף הרצון (והיכולת) לפגוע בישראל ולצורך לשעבד משאבים ניכרים של מדינת

בות נכתב על הדרכים למגר את הקסאם. הצורך לספק פתרון מהיר לבעיה מביא גורמים שונים (גם במערכת הביטחון) להציע הצעות כמו מבצע קרקעי רחב ברצועת עזה, מבצע שמטרותיו מגוונות – מכיבוש מחודש של חלקים ברצועה עד שהייה בשטחים אלה לפרקי זמן משתנים. השאלות בנוגע למטרות של מבצע שכזה וכיצד יוכל להשפיע על ירי הקסאם לאורך זמן נשארות פתוחות. עם זאת, המציעים למקד את הלחימה בקסאם בירי מנגד אינם נעלמים והלחימה בצפון סיפקה מצע לדיון הן לתומכי הלחימה מנגד

2 ז' שיף, "רצועת הקסאמים", **הארץ**, 31 בדצמבר 2005.

1 א' בן אליהו, "החיסולים יכריעו את המערכה", אתר **ynet**, 9 ביוני 2006.

גבריאל סיבוני, אל"מ במילואים, חוקר בתחומי הצבא והביטחון, דוקטוראנט במערכות מידע.

בלחימה זו. ראשית מוצגות כמה הנחות יסוד המבקשות להעמיד את האתגר המבצעי על תשתית של יעדים יריאליים ועל מסגרת מגבלות ברורה. עם גיבוש הבנות הנובעות מהנחות היסוד, נעשה ניתוח ראשוני של מהות הבעיה המבצעית ושל השיטות המיטביות למלחמה באתגר זה.

הנחות היסוד

הנחות היסוד ניתנות לניסוח באופן הבא:

■ **הטרור הפלסטיני יימשך ברמות משתנות ולאורך זמן** – הטרור הפלסטיני אינו צפוי להיעלם מהזירה. העימות עם הפלסטינים הוא עימות לאומי-דתי שסיומו אינו נראה באופק. הטרור, שירי הקסאם הוא אחד ממרכיביו, יימשך ברמות עוצמה שונות.

■ **המלחמה בקסאם היא מלחמה לצמצום הירי** – אי-אפשר למגר את ירי הקסאם לחלוטין. תמיד יימצא הגורם שיצליח לירות.

■ **יש לצפות לשכלול מאפייני הטרור ובכללם יכולות הקסאם** – יש לזכור שהקסאם מייצג משפחה של יכולות ירי תלול מסלול (לדוגמה טילי גראד). יש להניח שגורמי הטרור מקיימים מאמץ מתמיד לשפר את האפקטיביות של הירי, הטווח, הדיוק ועוצמת הפגיעה.

■ **מלחמתה של ישראל בטרור מרצועת עזה מתבצעת במגבלות מדיניות ובינלאומיות** – עקב יציאת כוחות צה"ל מרצועת עזה השתנו התנאים המבצעיים של צה"ל. המענה המבצעי צריך להתמודד עם המגבלות הנובעות מכך.

■ **מצב אנרכיה ברצועת עזה מנוגד לאינטרס של ישראל** – יש להימנע ככל האפשר מלגרור את רצועת עזה לאנרכיה,

בעיקר משום שבמצב זה יתעצמו רסיסי הארגונים וקיצוניותם ותגבר המוטיבציה להפעיל טרור על סוגיו כנגד ישראל.

האתגר המבצעי

האתגרים המבצעיים של לחימה בירי הקסאם הם רק מקצת האתגרים הנוגעים למלחמה בטרור, אולם נראה כי מצבה המיוחד של רצועת עזה מאפשר לבדד את מרכיב ירי הקסאם, שהוא עיקר האיום בעת הזאת. הירי תלול המסלול מציב כמה אתגרים מבצעיים רבי חשיבות לפני צה"ל וגורמי הביטחון. אתגרים אלה נוגעים לקלות שאפשר לממש בה ירי לתוך מדינת ישראל, בלי שום צורך בהכנות רבות ומורכבות.

אפשר לחלק את האתגר המבצעי לשני מרכיבים יסודיים: מצד אחד אתגרים הנוגעים לתהליכי הייצור והירי של הקסאם ומן הצד האחר אתגרים הנוגעים לתמונת הטרור הרחבה ולתהליכים המחוללים אותו והמסייעים לתפקוד.

בידוד נושא הקסאם מאפשר להתמקד בכמה אתגרים מבצעיים: האתגר המרכזי הוא אתגר המודיעין. הצורך במודיעין מבצעי מדויק הוא תנאי לכל פעילות אפקטיבית. שרשרת הייצור והירי של הקסאם מורכבת ממוקדים שונים המחייבים איסוף מודיעין איכותי ומדויק: מתהליכי אספקת חומרי הגלם, אל תהליכי הייצור, השינוע ולבסוף השיגור והמילוט של חוליית השיגור. כל אלה חוליות בשרשרת האיום. יצירה של מודיעין איכותי הן בנוגע לאנשים המעורבים בתהליך הן בנוגע למתקנים, לכלי רכב ולתשתיות אחרות תאפשר מיקוד של העשייה המבצעית.

אתגר מבצעי אחר נוגע ליכולת הפגיעה

המדויקת ככל האפשר, בכל שלב, במרכיבי איום הקסאם, כמו שתואר לעיל, ללא פגיעה באזרחים "לא מעורבים". אפשר לפגוע במרכיבים אלה בכמה שיטות ואמצעים, המשתייכים ככלל לשתי משפחות מבצעיות: פגיעה בירי מנגד, כלומר ירי מדויק מרחוק, ופגיעה על-ידי מגע ישיר.³ האתגרים המבצעיים הנובעים מתמונת הטרור הרחבה נוגעים לצורך לספק יעדים שיאפשרו פגיעה בגורמי הטרור בכלל ובמוטיבציה להפעילו בפרט. דוגמה לאתגר מבצעי זה היא היכולת לאתר מטרות "איכותיות" שיאפשרו גמול על ירי קסאם, גם אם מטרות אלה אינן קשורות ישירות לשרשרת הירי שתוארה. גמול זה נוגע לאתגר ליצור הרתעה אפקטיבית אל מול משגרי הקסאם ושולחיהם. כדי ליצור יכולת גמול זו יש לייצר מודיעין ויכולת פגיעה בתוך זמן קצר וביעדים מתאימים. ואולם יש לזכור, אם אנו מקבלים את הנחות היסוד, שיימצא תמיד הגורם המפעיל טרור ויורה קסאם שלא יירתע. ההנחה היא, שככל שתגדל האפקטיביות הכוללת של המענה המבצעי, כן אלה יתמעטו ויילכו.

בעניין אתגר הלחימה בקסאם ראוי לעסוק גם במרכיב ההתגוננות האזרחית. הדברים אמורים במיגון מפני פגיעה ישירה של טילי קסאם בבתים ובמתקנים אזרחיים. בכל תפיסה מבצעית מתקיימת המשוואה:

3 לניתוח היתרונות והחסרונות של גישות אלה ראו: ג' סיבוני, "תפיסת הלחימה הצבאית בטרור – בין מגע ישיר ללחימה מנגד", **עדכן אסטרטגי**, כרך 9, גיליון 1 (אפריל 2006) להלן, סיבוני.

■ **תמהיל מאוזן בין לחימה מנגד למגע ישיר** – בשנות הלחימה האחרונות התקבעה ברצועת עזה תפיסת לחימה שהתבססה על שני מרכיבי יסוד: המרכיב הראשון היה הפעלת כוחות משוריינים ומוגנים לצורכי כניסה לשטח ופגיעה בגורמי טרור אגב הגנה מרבית על כוחות צה"ל; המרכיב השני היה פגיעה מנגד בגורמי הטרור באמצעות חימוש מדויק שנורה בדרך כלל מהאוויר. עם היציאה מרצועת עזה צומצם מרכיב הפעולות המשוריינות, והמענה שנותר התבסס בעיקר על סיכולים ממוקדים והפעלת כוח מנגד. התבססות על אמצעי

זה באופן כמעט בלעדי גרמה, בתהליך מתמשך, לשחיקתו של הכלי הזה. הצורך לבנות יכולת פגיעה אפקטיבית לפגוע בגורמי הטרור במרחב רצועת עזה מחייב לשפר את היכולת לפעול במגע ישיר במרחב הזה. דוגמה אחת לפעילות זו ראינו במבצע שבו הצליח כוח קרקעי של צה"ל לפגוע בחוליית משגרי קסאם לפני השיגור, אולם דוגמה זו מציגה סוג אחד של מבצעים בלבד. צה"ל צריך לבנות יכולת משמעותית לפעילות במגע ישיר במרחב. על היחידות המבצעיות להיות מסוגלות לחדור לתוך השטח, לבצע פעילות סיכול קרקעי תלוי מודיעין, לעשות מארבים באזורי פעולה צפויים ולבצע מעצרים לצורכי חקירה ומניעה. בניית יכולת כזאת בהיקף הנדרש (כמה מבצעים בכל לילה) אינה פשוטה ודורשת זמן, אולם היא מחויבת המציאות. אמנם בהפעלת כוחות בעומק השטח ברצועת עזה יש סיכונים רבים, אולם אפשר להתגבר על מקצתם על-ידי פיתוח תפיסה מבצעית מתאימה, אימונים, תמיכה טכנולוגית ומערכת תומכת חזקה. לא ייעדר גם מקומה

יכולות חוזי ואמצעי חישה למיניהם. יתרון של היכולות האלה הוא באפשרות להפעלתן מרחוק, והן חיוניות וקריטיות במאמץ המודיעין גם אם קשה ליצור תמונת מודיעין שלמה ואיכותית בהתבסס עליהם בלבד. מאמץ המודיעין מחייב גישה בלתי אמצעית למקורות מודיעין אנושי מצד אחד ולמידע חקירתי של גורמים מעורבים מן הצד האחר. עם היציאה מרצועת עזה נפגעו שני אלה פגיעה קשה. לכן חובה על גורמי המודיעין לאתר גישות שיוכלו להעמיק את יכולתם לקבל מודיעין כזה. בנייה מחדש של היכולת לעצור גורמים מעורבים וגורמים נדרשים

לחקירה היא מרכיב שאי-אפשר להמעיט בחשיבותו. בניית יכולת כזאת בכמות ובאיכות המתחייבות מצדיקה תהליכי בניין כוח מהירים ליחידות מתאימות. ליכולת לבצע מעצרים רבים בלב המרחב העירוני ברצועת עזה יש השפעה רבה גם על מאזן ההרתעה הכולל.⁵

5 סיבוי.

המענה המבצעי האפקטיבי ביותר⁴ הוא זה הפוגע במקורות האיום; ככל שהמענה המבצעי מתרחק ממקורות אלה, כן האפקטיביות הכוללת שלו פוחתת. מיגון תשתיות אזרחיות מביא את המענה המבצעי לגבול התחתון שלו, שבו יחס העלות-תועלת על ההשקעה הוא הנמוך ביותר. אם משאבי המיגון הם משאבים אזרחיים במהותם, עדיף להעבירם לשיפור איכות החיים של התושבים באזור ולא לבנות תשתיות מיגון חסרות (או מעטות) תועלת.

התפיסה המבצעית

המענה הצבאי המבצעי לירי הקסאם מחייב התבוננות שלמה ומקיפה. ניסיון העבר בלחימה בטרור מראה כי מוטעית המחשבה שאפשר באמצעות מענה מבצעי חד-ממדי ליצור מענה אפקטיבי. דוגמאות לחיפוש מענה שכזה אפשר לראות בהסטה של המענה המבצעי בחדשים האחרונים לביצוע סיכולים ממוקדים, ירי מנגד וירי ארטילרי. המענה המבצעי המקיף מחייב להתבונן על מכלול סל היכולות המבצעיות מול מערך האתגרים המבצעיים כדי ליצור תמהיל מאוזן ואפקטיבי בלחימה. על המענה המיטבי למצות את היכולות המבצעיות של צה"ל ושל כוחות הביטחון לתפיסה כוללת. מרכיבי תפיסת לחימה זו ניתנים לפירוט כלהלן:

■ **בניית מודיעין איכותי** – קיומו של מאמץ מודיעין איכותי ורציף מחייב שימוש במגוון כלים. מקצת הכלים האלה מתבססים על יכולות טכנולוגיות דוגמת יכולות סיגינט,

4 מענה מבצעי אפקטיבי יוגדר כמענה שיחס העלות-תועלת שלו גבוה, כלומר בהשקעת משאבים קטנה מתקבלת תוצאה מצוינת.

של הלחימה מנגד, אך זו תישמר למקרים שאי-אפשר לבצע בהם מהלך במגע ישיר כדי לסכל פיגוע מידי (פצצה מתקתקת).

■ **פשיטות קצובות בזמן** – צה"ל צריך לשמור לעצמו חופש לפעול במרחבים שונים ברצועת עזה גם באמצעות פשיטות. מהותה של פשיטה היא היכולת לחדור לשטח עוין, לבצע פעילות שיבוש, ענישה, גמול וכדומה ולחזור לשטחנו. כלי מבצעי זה הוא בעל חשיבות רבה, ויש לקיים יכולת לבצעו בהתרעה קצרה. פשיטות אלה יכולות להיות במגוון סוגים – פשיטות חשאיות שחתיתמן נמוכה או פשיטות משוריינות מסיביות. פשיטות אלה נדרשות להיות קצובות בזמן (שעות, ימים), תוך הימנעות מהפיתוי הקיים לעתים להשאיר כוחות לאורך זמן.

■ **בחירת המטרות והיעדים** – צה"ל צריך ליצור יכולת לפגוע פגיעה מתמשכת במכלול תהליכי בניין הכוח של הארגונים המעורבים. פגיעה מתמשכת בתהליכים אלה (אימונים, ציוד, הברחות אמצעי לחימה ורכש), גם אם אינם קשורים ישירות לשרשרת הירי, תשרת אף היא את מאמץ הלחימה הכולל. על צה"ל לייצר מודיעין רציף ואיכותי שיאפשר לו לבנות מאזן הרתעה אפקטיבי ככל שאפשר. בצורה זו ייקבע גמול על כל ירי קסאם. גמול זה ייבנה כתפיסה שלמה, ולפיכך יוכל צה"ל להגיב מיד על כל ירי קסאם. השהיית השימוש בגמול זה שוחקת את ייעודו. על מערכת הביטחון ליצור מתכונת הפעלה שאינה מחייבת את הריטואל המתמשך של הערכות מצב ארוכות שבסופן מאבד הגמול מן האפקטיביות שלו והשימוש בו נעשה לעתים לא רלוונטי.

■ **מערכות יירוט ופגיעה בטילים במעופם** – הנחת היסוד היא שהקסאם לא ימוגר לחלוטין והשימוש בו יימשך בעוצמות משתנות. עם זאת, יש למצות את כל היכולות המבצעיות והטכנולוגיות כדי לצמצם ככל האפשר את ממדי התופעה. הבשלה של טכנולוגיות שונות מאפשרת לפתח מערכות יירוט ופגיעה בטילים מסוגים שונים. היות שאיום זה מצוי לא רק ברצועת עזה אלא גם בלבנון, אפשר להניח ברמה סבירה של ודאות כי בתהליך מתמשך, איום זה של ירי תלול מסלול יזלוג למרחבי אי"ש. לפיכך חייבים גורמי הביטחון לאתר דרכים טכנולוגיות כדי לפגוע בטילים או להסיטם ממסלולם או לחלופין לפגוע מיד במקורות השיגור (שניות מהשיגור). נדרש מאמץ טכנולוגי מתמשך ורציף כדי למצות יכולות אלה במסגרת פעילות הלחימה הכוללת.

■ **שימוש בירי ארטילרי** – המצוקה שאילצה את צה"ל לספק מענה הרתעתי מידי כנגד ירי הקסאם גרמה לו להפעיל ירי ארטילרי לצורכי הרתעה, ובמקרים מסוימים כדי לנסות ולפגוע באתר לאחר שיגור הקסאם. שימוש בירי זה הוא מרכיב בלחימה הכוללת ויש למצות את היכולות הגלומות בו. בהיעדר מענה אחר, ירי זה הוא אפקטיבי. ניסיון העבר מראה שיש בכך כדי לצמצם את שיגור הרקטות ולשבשו.

■ **מאמץ התגוננות** – תקני המיגון הקיימים בישראל כיום מספקים מענה מיטבי לצורכי ההתגוננות הנדרשת מן האזרחים. לכן יש להתמקד במימוש תקנים אלה ולא לחתור להשקעות כספיות ניכרות במיגון מרחבי שיעילותו אינה ברורה כלל.

■ **תפיסת הפיקוד והשליטה** – מיצוי תמהיל מאוזן של הלחימה בקסאם מחייב

תמיכה על-ידי תפיסה סדורה של פיקוד ושליטה. תפיסה זו נדרשת כדי לאפשר לחימה שילובית הן בין הזרועות השונות בצה"ל והן בשילוב גופים אחרים דוגמת שירות הביטחון הכללי ומשטרת ישראל. תפיסה כזאת אינה צורך בלעדי של הלחימה באיום הטרור והקסאם מרצועת עזה, אלא היא תולדה של החתירה המתמדת ליצירת אפקטיביות מבצעית. התפיסה של פיקוד ושליטה אופטימליים נדרשת כדי לתמוך בתהליכי שיתוף בכל רמות הלחימה. שיתוף זה קיים ברמה המבצעית, שם אחדות המטרה והחדות המבצעית הנדרשת מייצרים מצע לשיתוף פעולה מרשים. בו בזמן יש ליצור מצע לשיתוף בין-זרועי ובין-ארגוני משופר על-ידי שיתוף משאבים, מידע ומיצוי היתרונות היחסיים של כל גורם.

סיכום

מכלול מרכיבי התפיסה המבצעית שתוארה מחייב מאמץ לחימה שלם, מתמשך ורציף לאורך זמן, תוך שימוש במגוון המרכיבים העומדים לרשות צה"ל. מאמר זה לא עסק במרכיבים חשובים אחרים של הלחימה הנוגעים לשימוש בכלים דיפלומטיים, כלכליים, מדיניים וכדומה.

אין לצפות לגישה אחת שתחסל את האיום במחי יד. מדינת ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה לספוג ירי קסאם בהיקף שאנו עדים לו ולהיות מתומרנת לשיתוק מבצעי. מי שמזניח פעילות מבצעית מתמשכת סופו שידחף לפעילות קרקעית מסיבית ברצועה, גם אם זו אינה משרתת את האינטרסים הביטחוניים הכוללים של ישראל.

חזבאללה מול צה"ל – המימד האופרטיבי

אמיר קוליק

מאז מלחמת העצמאות נתפס צה"ל בעיני הערבים, אם אפשר לעשות הכללה כזאת, כצבא מתמרן, כלומר, בנוי על אש ועל תנועה מהירה של כוחות רבים. ואכן עד שנות התשעים, המערכות והמבצעים הגדולים שניהל צה"ל (חוץ ממלחמת ההתשה) התבססו על מאמצים קרקעיים נרחבים. החל במלחמת סיני (1956) וכלה במלחמת לבנון הראשונה (1982) פעלו כוחות הרגלים והשריון של צה"ל בעומק שטח היריב משלבי הלחימה הראשוניים. המאמץ האווירי נתפס תחילה כמסייע בלבד ואחר-כך כמאמץ מקביל שמשימותיו הן השגת עליונות אווירית, השמדת מערכי הנ"מ ומערך טילי הקרקע-קרקע של היריב ולבסוף סיוע לכוחות הקרקע. תפיסה זו החלה להשתנות בשנות התשעים. המערכה האווירית שניהלה ארצות הברית בעיראק במלחמת המפרץ הראשונה ואחר-כך המערכה שניהלו חברות נאט"ו בקוסובו הציגו דגם לחימה אחר, שבמרכזו המאמץ האווירי. נראה כי משלב זה השתנה המשקל שניתן בתפיסת המערכה של צה"ל להפעלת האש האווירית והארטילרית. משום מיעוט הנפגעים במערכה כזאת, הסגנון ה"הי-טקי" של המלחמה והיכולת להתבסס על היתרון הטכנולוגי של ישראל, אומצה תפיסת לחימה זו.

סגנון לחימה זה, שבו "מאמץ האש" תופס את עיקר המערכה, נוסה בהצלחה מול חזבאללה בשנת 1993 בעת מבצע "דין וחשבון". הפתעת הארגון בהקשר זה הייתה גדולה. הלוחמים השיעים התכוננו למערכה קרקעית וללחימה "פנים מול פנים" עם "האויב הציוני". תחת זאת נתקלו במערכה שונה לחלוטין, מערכה שהתנהלה רובה ככולה במרחב שמחוץ להישג ידם – מהאוויר, מקו הגבול ומתוך מוצבי צה"ל ברצועת הביטחון. בעקבות המערכה הפיק חזבאללה לקחים ולעימות הבא הגיע מוכן במידה רבה יותר. כך, במהלך מבצע "ענבי זעם" באפריל 1996 התבסס הארגון בעיקר על הקטיושות ששיגר אל יישובי הצפון הסמוכים לגבול.

בה בעת נמשך בצה"ל קו החשיבה שבמרכזו "מאמץ האש". לפיכך גם במערכה זו עיקר הלחימה של צה"ל היה באמצעות חיל האוויר והמערך הארטילרי. המהלכים הקרקעיים היו מוגבלים – בעיקר פעילות של כוחות מיוחדים באזורי השיגור. הכנסת כוחות אלה ללחימה נעשתה רק לאחר שצה"ל נכשל במידה רבה בצמצום היקף הירי לתחום ישראל. מכל מקום, מבחינת חזבאללה, ברמה האופרטיבית, ובלי קשר לתוצאות המדיניות של העימות, הסתיים סבב הלחימה של שנת 1996 בהצלחה יחסית. לקחים רבים בתחום הלוגיסטי (מחסור באמל"ח) ובהיבטי פיקוד ושליטה שונים היה אפשר להפיק, אולם ככלל הצליח הארגון לשגר קטיושות לתחום ישראל עד רגע הפסקת האש.

אמיר קוליק, חוקר במכון למחקרי ביטחון לאומי.

היערכותו האופרטיבית של חזבאללה לקראת מלחמת לבנון השנייה

עם סיום המערכה ב-1996 ועד שנת 2006 התכונן חזבאללה, בסיוע הדוק של איראן, לסבב הלחימה הבא. לנגד עיניו עמדו כמה הנחות יסוד ששימשו בסיס לבניין כוחו הצבאי. הנחות אלה נגזרו מסבבי הלחימה הקודמים ומהתפתחויות צבאיות ופוליטיות שהתרחשו בשנים האחרונות. במרכז תפיסת הארגון עמדה ההנחה כי החברה הישראלית חלשה ואינה מסוגלת "להכיל" מספר רב של נפגעים. חולשה זו היא שהביאה, בראיית חזבאללה, לנסיגת צה"ל מרצועת הביטחון. את הביטוי המפורש לתפיסה זו נתן חסן נסראללה בנאום הניצחון שנשא ב-26 במאי 2000 בעיירה בנת ג'בייל, מייד לאחר נסיגת צה"ל מלבנון, ובו המשיל את עוצמתה של החברה הישראלית ושל צה"ל לקורי עכביש.

ברמה האופרטיבית נראה כי התחזקה בקרב מקבלי ההחלטות בארגון ההבנה כי הלחימה של צה"ל תתבסס גם בעתיד על הפעלה מסיבית של חיל האוויר והארטילריה. הבנה זו קיבלה משנה תוקף לא רק מסבבי העימות הקודמים בלבנון אלא במידה רבה גם מהתנהלותו של צה"ל בשנים הראשונות של האינתיפאדה – הימנעות מהפעלת כוחות קרקעיים בהיקף רחב (לפחות עד מבצע "חומת מגן" באפריל 2002) והסתמכות על חיל האוויר ועל הפעלת כוחות מיוחדים בהיקף מצומצם.

בהתאם להנחות אלה (חולשת החברה הישראלית והסתמכות צה"ל על "מערכה באש") בנה חזבאללה את כוחו. כפי שעולה מסבב הלחימה הנוכחי, מטרתו האופרטיבית העיקרית של הארגון הייתה לנהל מלחמת

התשה אל מול העורף הישראלי. לפיכך במרכז של תפיסת הלחימה שגיבש עמד הצורך ל"ייצר" אש בתחום מדינת ישראל, עמוק ככל הניתן ולאורך כל הלחימה, וזאת גם נוכח הפצצות מסיביות או פעילות קרקעית של כוחות מיוחדים. נראה אפוא שחזבאללה גיבש שלושה או ארבעה מערכי לחימה עיקריים: מערך ארטילרי לטווח קצר המתבסס בעיקר על רקטות קטיושה – מערך זה נועד לשאת את עיקר הנטל ולייצר את מרבית האש לתחום מדינת ישראל. לצדו הוקם מערך ארטילרי לטווח בינוני מדרום לליטאני (מערך זה שיגר חלק גדול מהרקטות לעומק ישראל) ובו רקטות סוריות בקוטר 220 מ"מ ורקטות קטיושה שטווחן הוארך. לצד מערך זה פעלו ככל הנראה עוד שני מערכי רקטות לטווח ארוך (עד 250 ק"מ) במרחב שבין הליטאני לביירות (כפי שנחשף למשל בעת שחיל האוויר תקף את משגר הזילזאל בביירות). שני מערכים אלה נועדו להוות נשק הרתעה אסטרטגי ולאפשר לחזבאללה להכות במינן משתנה בבטן הרכה של מדינת ישראל – מרחב חיפה-תל-אביב.

לצד שלושת או ארבעת מערכי רקטות אלה הוקם מדרום לליטאני מערך קרקעי שהתבסס על מנהרות ובונקרים תת-קרקעיים, זירות מטענים וחוליות נ"ט. מערך זה נועד להתמודד עם כוחות קרקעיים בהיקף מוגבל, לעכב כניסה קרקעית ולהסב אבדות רבות ככל הניתן. זאת כדי להתיש את כוחות צה"ל, להאט את התקדמותם ולאפשר את המשך ירי הרקטות לתחום ישראל. תשתית מבצעית זו הייתה אמורה ככל הנראה להוות גם בסיס להמשך לחימת הארגון אם צה"ל יכבוש מחדש חלקים מדרום לבנון (התרחיש הפחות סביר, אך

המסוכן יותר בראיית חזבאללה).

ברמה הטקטית, כדי להתמודד עם סגנון הלחימה הצפוי של צה"ל, בחר הארגון לנקוט שלוש דרכים עיקריות:

א. "להרוות" את השטח ברקטות (לטווח קצר) – כך יצר חזבאללה בשנים האחרונות מלאי של אלפי משגרי קטיושות. כל זאת כדי ליצור מצב שהשמדת משגרים בודדים או אף עשרות לא תפגע ביכולתו להמשיך במאמץ האש. בהתאם לכך פוזרו משגרים אלה הן בכפרים והן בשטחים פתוחים. ואכן אלה אפשרו לארגון לשמור על שרידות המערך ולהמשיך בייצור אש מסיבית לתוך ישראל (ממוצע של יותר מ-100 קטיושות ביום) לאורך כל ימי הלחימה.

ב. ניידות – על פי דיווחים שונים נראה כי מרבית הטילים שנורו לטווח בינוני (מרחב חיפה-עפולה-בית שאן) נורו ממשגרים ניידים (כני שיגור שהורכבו על כלי רכב). נראה שמשגרים אלה נועדו לאפשר ללוחמי הארגון לירות את הרקטות ולהסתתר בטרם תופנה אש אווירית או ארטילרית אל אתר השיגור. שיטה זו נכשלה במידה רבה. על פי דיווחי חיל האוויר של ישראל הושמד כמעט כל משגר לטווח בינוני שירה אל תחום ישראל.

ג. הכנה מראש של תשתית לוגיסטית וקרקעית לניהול מלחמה ממושכת – תשתית זו כללה מחסני אמל"ח רבים מדרום לליטאני ולצדם תשתית קרקעית ענפה של בונקרים ומחסות. אלה נועדו לשמור על שרידות הלוחמים נוכח התקפות אוויריות וארטילריות ולאפשר להם לתפקד לאורך זמן.

בהיבטי פיקוד ושליטה יצר הארגון מודל מעורב – בבסיס היערכותו המבצעית עמד מבנה ארגוני היררכי ונוקשה. בראש

הפירמידה עומד נסראללה ולצדו מועצת הג'האד ("המטכ"ל" של חזבאללה). תחתיהם יחידות ומערכים מגובשים ומסודרים. מבנה זה הוא שאפשר לארגון לשלוט לאורך כל שלבי הלחימה על כמות האש ("גובה הלהבות"), על היחידות היורות ועל עומק הירי לתחום ישראל. כך לדוגמה הפסיק חזבאללה את הירי ב-48 שעות ההפוגה שנקבעו במהלך הלחימה, וחידש את האש מיד לאחר מכן. בהתאם, משנכנסה הפסקת האש לתוקפה אפשר מערך פיקוד זה את הפסקת הלחימה בלי חריגות כלשהן. בה בעת בחר הארגון להפעיל את מערך האש לטווח בינוני (מדרום לליטאני) רק לאחר כמה ימי לחימה בעוד מערך הרקטות לטווח ארוך לא הופעל כלל.

סביר שבמודל שליטה "כאוטי" לא היה חזבאללה מצליח לשלוט ברמה זו במערכי האש המסיביים שפיתח בלבנון. השקעת הארגון בתשתית מודרנית של פיקוד ושליטה (לדוגמה חדרי השליטה המתקדמים שנחשפו בעת פעילות צה"ל בבנת ג'בייל) מעידה על שאיפתו לנהל את הלחימה באופן סדור ומתוזמן. בה בעת, לצד המבנה ההיררכי נראה שלמעריך הלחימה הקרקעית ניתן חופש פעולה רב. הסיבה העיקרית היא התפקיד המשני שיועד למערך זה – עיכוב מאמץ קרקעי והסבת נפגעים – ודומה שגם הערכתם של ראשי חזבאללה כי בעת מאמץ קרקעי של צה"ל הם לא יוכלו לשלוט במספר רב כל כך של אירועים טקטיים (שחשיבותם למערכה הכוללת נמוכה ממילא).

נסיגת צה"ל מלבנון הקלה במידה רבה את בניין כוחו הצבאי של הארגון. השקט היחסי בגבול הצפון אפשר לחזבאללה להפנות את עיקר תשומותיו המבצעיות

להיערכות לקראת המערכה הבאה. בלי להעסיק את עצמו בלחימה שוטפת, שהייתה מנת חלקו עד מאי 2000. יתרה מזו, היעדר נוכחות של צה"ל מדרום לליטאני אפשר לארגון לפרוס באין מפריע תשתית רחבה של אמל"ח, לעתים במרחק של עשרות מטרים ספורים מקו הגבול הבינלאומי. זאת ועוד, הנוכחות על קו הגבול עצמו, סביר להניח שהניבה מודיעין למטרות ברמה גבוהה. מודיעין זה התבסס על אמצעי תצפית מתקדמים, כפי שנחשפו בכפרים שונים בדרום, וכן על הפעלת סוכנים בתחום מדינת ישראל, כפי שמעידות פרשיות הריגול השונות שנחשפו בשנים האחרונות. בין אלה מעצרים של שני אחים תושבי הכפר ע'ג'ר, שהופעלו על ידי הארגון, בסוף שנת 2003, וכן מעצרים של חייל צה"ל אחמד אלהיב בנובמבר 2004 וסגן אלוף עומר אלהיב בפברואר 2002, שניהם בחשד להעברת מידע מודיעיני לחזבאללה.

נוסף על כל אלה, מערך הרקטות קצרות הטווח שנפרס על קו הגבול הבינלאומי אפשר לארגון להכניס אל טווח הקטיושות גם אזורים עירוניים רבים במדינת ישראל, שעד נסיגת צה"ל היו מחוץ להישג ידו של חזבאללה. לדוגמה, צפת וטבריה, ואף חיפה שאליה שוגרו רקטות לטווח בינוני בקוטר 220 מ"מ ו-302 מ"מ, וגם קטיושות שטווח הירי שלהן הוארך ל-27 עד 35 ק"מ.

צה"ל מול חזבאללה במערכה הנוכחית

אל מול כל אלה נכנס צה"ל לעימות הנוכחי עם תפיסת לחימה שאמנם השתנתה לעומת זו של שנים עברו והיא תפיסת "האפקטים" – Effects Based Operation, אך במרכזה נותר מאמץ האש כמרכיב דומיננטי. במסגרת

תפיסה זו, שיטת ההתמודדות עם מערך הרקטות של חזבאללה לא שונתה ואף לא שופרה מאז מבצע "ענבי זעם" בשנת 1996 והתבססה בעיקר על שיבוש טרם הירי והשמדת המשגר לאחריו. סביר להניח שחידושים טכנולוגיים מסוימים הוכנסו וייתכן שאף הביאו תועלת במידה זו או אחרת בלחימה. אך עם זאת, הפעלת הכוח של צה"ל מול חזבאללה המשיכה להתבסס על אש אווירית וארטילרית. ואכן במהלך העימות הנוכחי אמנם הקשתה האש של צה"ל על פעילות הארגון, אך לא פגעה פגיעה משמעותית בהיגיון המבצעי שעל פיו התנהלה פעילותו – ניהול מערכה ממושכת באש אל מול העורף הישראלי. ההפצצות הרבות בביירות ובבקעת הלבנון דומה ש"הכאיבו" לארגון, אך לא שינו מהותית את תכנית הקרב שעל פיה תכנן לפעול. כך לאורך כל שלבי הלחימה לא הצליח צה"ל לצמצם ולו במעט את היקף שיגורי הרקטות, גם אם הצליח לפגוע במערך הרקטות לטווח בינוני אשר שוגרו מדרום לליטאני.

זאת ועוד, משהופעלו כוחות קרקעיים לאחר ימים מספר של תקיפות אוויריות היה זה בהיקף מוגבל, בקו החזית ובגזרה צרה (מארון א-ראס לדוגמה). מצב זה הותיר את לוחמי צה"ל אל מול מערך קרקעי מבוסס ומוכן מראש, יתרה מזו, התמקדות בגזרה צרה אפשרה לחזבאללה לתגבר את כוחותיו באזור ולהזרים אליו לוחמים מגזרות שכנות. צורת פעולה זו לא די שהסבה נפגעים רבים לכוחותינו אלא גם אפשרה לחזבאללה להמשיך ולירות אל תוך מדינת ישראל את מספר הרקטות היומי. ייתכן שההפעלה המסיבית של כוחות הקרקע בימים האחרונים ללחימה הפתיעה את חזבאללה, אך נראה כי נעשתה מאוחר מדי

ולעבות משמעותית את מערכי הרקטות לטווח בינוני וארוך. מטרתם תהיה לשגר במערכה הבאה מטחים אינטנסיביים אל מה שנתפס בעיני הארגון כמרכז העצבים

לחיות הארגון תתמקד בניהול לחימה באש מול העורף הישראלי, אם כי בעומק רב יותר וביתר עוצמה. נוכח הצלחתו המבצעית הרבה של מערך הרקטות לטווח הקצר

בעיני חזבאללה לא השיג מערך הרקטות לטווח בינוני את התוצאה הרצויה. האפקט הפסיכולוגי-התודעתי שיצרו פגיעות הטיילים בחיפה ומדרום לה לא שינו מהותית את התנהלותה של ישראל

של "הישות הציונית" – תל-אביב וגוש דן. מנקודת המבט של פיקוד ושלטון, ההפצצות המסיביות על רובע דאחיה בביירות, שבו התרכזו, על פי דיווחי צה"ל, מפקדותיו של חזבאללה, עשויה לגרום לחזבאללה לפזר את משרדיו ואת מפקדותיו המבצעיות באזורים שונים של ביירות ומחוצה לה (לדוגמא ברבעים נוצריים שתקיפתם תהיה ככל הנראה בעייתית יותר מבחינה בינלאומית).

נראה שעדיין מוקדם להעריך את מלוא פוטנציאל השינוי האופרטיבי שעשוי לעבור הארגון משום ששינוי זה תלוי במידה רבה בכמה גורמים שלפי שעה אינם ברורים דיים. בין אלה – יכולתו/רצונו של הכוח הרב-לאומי למנוע את חזבאללה מלבסס מחדש תשתית מבצעית בדרום; היכולת למנוע את המשך העברות הנשק מסוריה ומאיראן לחזבאללה; והדינמיקה הפנימית שתיווצר בתוך לבנון בעקבות המערכה. עם זאת, מעל לכול עומדת שאלה אחת מכריעה והיא, האם תוכל ישראל מבחינה פנימית ובינלאומית לפעול לשיבוש התעצמותו מחדש של חזבאללה כדי להבטיח שהמערכה הבאה משתפרוץ, תוצאותיה יהיו אחרות.

סביר להניח שמערך זה יחזק. השמדתם השיטתית של משגרי הרקטות לטווח הבינוני במרחב שמדרום ליטאני והפגיעה (במידה מועטה יותר) במערך הרקטות לטווח הארוך שמצפון לנהר עלולה לדחוף את הארגון ליצור תשתית מסיבית להפעלת מערכים אלה באזורים שמצפון לליטאני וייתכן אף בבקעת הלבנון ומצפון לביירות. המטרה תהיה להרוות את השטח ברקטות (על פי אותו היגיון שהנחה את חזבאללה בהקמת מערך רקטות קצרות הטווח) כדי לאלץ את חיל האוויר לפעול במספר גדול יותר של גזרות וכך להגביר את שרירותו של המערך.

נדמה כי בעיני חזבאללה לא השיג מערך רקטות לטווח בינוני את התוצאה הרצויה. האפקט הפסיכולוגי-התודעתי שיצרו פגיעות הטיילים בחיפה ומדרום לה לא שינו מהותית את התנהלותה של ישראל. הארגון עשוי להסיק ממצב זה שתי מסקנות אופרטיביות, האחת לוותר על מערך הרקטות ארוכות הטווח ולהתמקד ברקטות קצרות הטווח; האחרת והסבירה יותר היא שראשי חזבאללה יחליטו שכדי להשיג בעתיד את האפקט הרצוי יש להרחיב

מכדי לפגוע מהותית בתשתיתו המבצעית. מסתבר שהפסקת הלחימה בעיתוי שבו הופסקה הותירה חלק ניכר מיכולות הארגון על כן (בעיקר במרחב שמעבר לרצועה הצרה שצה"ל התמקד בה במרבית ימי הלחימה). כך, ברמה האופרטיבית, ללא תפיסת לחימה מתאימה, היו ביצועיו של צה"ל בלחימה דלים למדי.

עם זאת, ברמה האסטרטגית והלבנונית הפנימית אפשר לזקוף לזכות מנהלי המערכה בצד הישראלי הישגים אחדים ובראשם פגיעה בהנחת היסוד האסטרטגית של הארגון כי העורף הישראלי אינו מסוגל לשאת פגיעות ממושכות או להכיל מספר רב של חללים (חיילים או אזרחים). זאת נוסף על פגיעה ביכולת ההרתעה של הארגון, שהתבססה בשנים האחרונות על האיום בירי רקטות. כמו כן חשפה המערכה הנוכחית לעיני כול והעמידה בסכנה את אחד הנדבכים המרכזיים בתפיסת הביטחון של איראן – יכולת הירי ארוך הטווח של חזבאללה, דווקא בשעה שאיראן עשויה להזדקק לכוחו ההרתעתי של הארגון וליכולותיו. זאת ועוד, ההרס והחורבן במעוזי התמיכה השיעים המסורתיים שלו בדרום גם הם אינם מוסיפים ליוקרתו של הארגון. הביקורת הפנימית על חזבאללה ומנהיגו מצד גורמים שונים מחוץ לעדה השיעית ואף בתוכה גם הם תוצאה של המערכה הנוכחית.

היערכות חזבאללה למערכה הבאה – מסקנות ראשוניות

ייתכן שאפשר לשרטט בקווים כלליים את היערכותו המבצעית הצפויה של חזבאללה בשנים הבאות. נראה שבמוקד היערכות זו יהיו מערכי הארטילריה והרקטות ועיקר

סוכן השינוי העיקרי מול חזבאללה

תפקידו של צבא לבנון

דני ברקוביץ'

החלטת מועצת הביטחון 1701 בדבר פריסת צבא לבנון בדרום המדינה, פירוז האזור מנשק לא ממשלתי ומניעת פעולות עוינות, מטילה על כתפי הצבא, כמנגנון הביצוע המרכזי של ממשלת לבנון, את העול העיקרי ביישום ההחלטה, תוך פוטנציאל חיכוך עם חזבאללה. אלא שמההחלטה ועד נקיטת מהלכים של ממש לפירוק חזבאללה מנשקו הדרך ארוכה. לממשלת לבנון בראשותו של פואד סניורה אין כל כוונה לפעול בכיוון זה, שכן ברור לה שהדבר יסכן את היציבות הפנימית השברירית במדינה.

עם זאת, פריסת צבא לבנון מניחה את היסודות להתפתחות מגמות שתהיינה להן – אם תימשכנה – השלכות חיוביות על ביטחונה של ישראל, ובכלל זה ביסוס תפיסת המדינה הלבנונית וחיזוק סמכותה, ריבונותה ואחריותה; ומנגד – הכלה הדרגתית של חזבאללה כארגון צבאי. מדובר בתהליך ארוך ומורכב, שישראל צריכה לתמוך בו ושחזבאללה אל-נכון ירצה לחבל בו והוא תלוי לא רק ביכולות צבא לבנון, אלא בנחישות הממשלה לקדמו. בכל מקרה, עצם התנעתו הוא אחד מהישגי המלחמה האחרונה.

הדילמה בלבנון – מה עושים עם נשקו של חזבאללה

בתחילת אוקטובר 2006 השלים צבא לבנון במהלך מתקשר את פריסתו במרבית אזורי דרום המדינה בהתאם להחלטה 1701 של מועצת הביטחון. המהלך לווה בהצהרות מפי בכירים לבנונים בדבר נחישות הצבא להחרים נשק בלתי חוקי, לא לאפשר התקפות משטח לבנון ולהגן על המדינה מפני

על פעילות ארגוני הטרור משטחה. ואולם נראה שלאף אחד בלבנון או מחוצה לה אין נוסחה ברורה כיצד לפרק את חזבאללה מנשקו בלי לחולל משבר פנימי או הסלמה אזוטרית. הציפייה שנוצרה בישראל ובזירה הבינלאומית (כמו גם בקרב לא מעט לבנונים) שצה"ל יוכל לעשות זאת במהלך צבאי מהיר והחלטי התנפצה בעקבות המלחמה האחרונה.

בזירה הבינלאומית אין התלהבות מפתרון כוחני ואין מי שרואה בכוח יוניפי"ל המתוגבר, שנשלח לסייע לצבא לבנון ליישם את החלטה 1701, מנגנון שיפעל לפרוק את חזבאללה מנשקו. אדרבא, הקהילה

הפרות ומעשי תוקפנות מצד ישראל, אך לא לפרק את חזבאללה מנשקו.¹

מהלך זה הוא, כך נראה, הישג חשוב לממשלת סניורה, שמאז נסיגת כוחות סוריה מלבנון באפריל 2005 ניצבה בפני לחצים גוברים הן של ישראל והן של הקהילה הבינלאומית ליישם את החלטה 1559 בדבר פירוק המיליציות מנשקן, וכצעד ראשון – לפרוס את צבאה בדרום ולקחת אחריות

1 למשל, דברי ראש הממשלה סניורה שהדגיש, בין השאר, כי "הביטוי פירוק מנשק לא מצוי במילון שלנו", **דיילי סטאר**, 9 אוקטובר 2006; וכן דבריו של מפקד הצבא, מישל סלימאן, בטקס שהתקיים בדרום לבנון, www.naharnet.com, 2 באוקטובר 2006.

דני ברקוביץ', עמית מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי.

הבינלאומית שבה לעמדתה מלפני המלחמה, ולפיה פירוק חזבאללה הוא עניין לבנוני פנימי שיטופל בתהליך פוליטי ולא צבאי. גישה זו רווחת גם בלבנון במסגרת השיח הציבורי הפנימי הנרחב שהחל לפני המלחמה

הסטטוס-קוו מאז שנות השבעים, בייחוד בדרום המדינה (מ"פתחלנד" ל"חזבאללה-לנד"). ואולם הנסיבות שאפשרו מצב כזה השתנו – סוריה כבר לא מנהלת את ענייניה של לבנון, צבא לבנון פרוס דה-פקטו כמעט

מי שאמורים לצקת תכנים מעשיים בהחלטה 1701 ולכפות את מרות הממשלה על חזבאללה הם מנגנוני הביטחון של לבנון ובראשם צבא לבנון

בסוגיית עתיד נשקו של חזבאללה. שיח זה מבטא עימות אידיאולוגי בין שתי תפיסות מנוגדות: תפיסת "ההתנגדות" שמוביל חזבאללה, שבמוקדה עימות מתמיד עם ישראל בשאיפה להשמדתה, מול התפיסה שמוביל מחנה ה"14 במארס" (סיעת הרוב בממשלה ובפרלמנט), הפועל לכינון סדר חדש בלבנון המבוסס על פתרון סכסוכים פנימיים וחיצוניים באמצעים מדיניים.

במציאות החדשה שנוצרה בלבנון בעקבות אימוץ החלטה 1701, ברור לממשלת סניורה שהטיפול בסוגיית נשקו של חזבאללה עבר מהשלב התיאורטי לשלב המחייב אותה לעשייה, גם אם הדבר כרוך בחיכוך עם חזבאללה. מי שאמורים לצקת תכנים מעשיים להחלטה 1701 ולכפות את מרות הממשלה על חזבאללה הם מנגנוני הביטחון של לבנון ובראשם צבא לבנון, שכבר בעצם פריסתו בדרום לבנון עשה את הצעד הראשון בכיוון זה.

האם צבא לבנון יכול לעמוד במשימה?

המצב שבו מדינה ריבונית ניצבת בפני ארגון תת-מדינתי מזוין הפועל בשטחה, שאינו מקבל את מרותה, קיים במקומות רבים בעולם ואינו זר ללבנון. למעשה זה היה

הוא מונה כ-50,000 אלף איש³ ולכאורה עומדים לרשותו אמצעים שאין ברשות חזבאללה (כלים משוריינים, מסוקים, ספינות סיוור) וכן יחידת קומנדו הנחשבת לעילית של הצבא. לעומתו חזבאללה מונה כמה אלפי לוחמים מצוידים ומאומנים היטב בלוחמת גרילה ויש לו יכולת מוכחת להתמודד עם צבאות חזקים מצבא לבנון.⁴ זאת ועוד, רמת כשירותו של צבא לבנון נמוכה וצידו לקוי במרבית המערכים שלו – הוא עדיין מצפה לחבילות הסיוע הנדיבות שהובטחו לו ממדינות שונות. לפיכך אין בכוחו של צבא לבנון, הנעדר ניסיון קרבי משמעותי (הופעל עד כה בעיקר למשימות ביטחון פנים), להציב אתגר שחזבאללה לא יכול לעמוד בו.

■ **הרכיב השיעי בצבא** – מאז הסכמי טאאף נעשה מאמץ מיוחד לטשטש את הגיוון העדתי של הצבא. אמנם ברוח החלוקה העדתית השוררת בלבנון, מפקד הצבא הוא תמיד נוצרי מארונג, אך כיום, לעומת מגמות ששררו בעבר, נעשה מאמץ לשמור על איזון עדתי במסגרות השונות של הצבא. עם זאת יש בצבא אחוז גבוה למדי של בני העדה השיעית – כ-30-35 אחוז – שיעור המשקף פחות או יותר את חלקם היחסי

בכל שטחי המדינה, לבנון כמדינה ריבונית מגלה נחישות להביא לשינוי והקהילה הבינלאומית מוכנה לסייע לממשלת לבנון לממש את אחריותה.

האם בנסיבות האלה צבא לבנון מסוגל לעמוד במשימה המורכבת של כפיית מרות הממשלה על חזבאללה עד כדי פירוקו מנשק? כדי לבחון את הסוגיה יש להצביע על היבטים אחדים שימחישו את מורכבותה:

■ **יחסי הכוחות – יתרון בכמות אך לא באיכות** – צבא לבנון, שעבר בחסות סוריה תהליך שיקום לאחר סיום מלחמת האזרחים והחתמה על הסכם טאאף בשנת 1989², עולה במספר חייליו על "צבא חזבאללה".

2 הסכם טאאף אושר ב-22 אוקטובר 1989 ע"י הפרלמנט הלבנוני וסימל את סיום מלחמת האזרחים ואת כינונו של סדר חדש בלבנון בחסות סוריה. בין השאר קבע ההסכם כי כל המיליציות הלבנוניות והלא לבנוניות יפורקו וימסרו את נשקם תוך ששה חודשים למדינה וכי יחזקו הצבא וכוחות בטחון הפנים-הלבנוניים. בחסות הסכם זה אפשרו הסורים את קיום חזב-אללה כארגון חמוש באמתלה של המשך העימות עם ישראל.

3 צבא לבנון מונה קרוב ל-50,000 איש בעקבות חוק גיוס חדש מה-4 במאי 2005 לפיו קוצר שירות החובה משנתיים לשישה חודשים בלבד, ולאחר מכן יהפוך השירות הצבאי להתנדבותי. יש להוסיף על כך פוטנציאל של כמה עשרות אלפים של אנשי מילואים.

4 מעבר לגרעין הלוחם של חזבאללה, הארגון יכול גייס לצידו גם את ארגוני הטרור הפלסטיניים הפועלים בבסיסים בתוך מחנות הפליטים בלבנון ומחוץ להם (ועוד אלפי אחוזי נשק) ולחמש מיליציות פר-סו-ריות.

באוכלוסיה.⁵ אין משמעות הדבר שבעת עימות עם חזבאללה תהיה עריקה המונית של החיילים השיעים – כפי שחזבאללה היה ודאי רוצה שיקרה – אך ספק רב אם צמרת הצבא תרצה להעמיד זאת למבחן.⁶

■ **יחסי צבא לבנון-חזבאללה – דו-קיום וחלוקת עבודה** – מאז הסכם טאאף נוצר בלבנון – בחסות הסורים – סטטוס-קוו ולפיו יש בלבנון שני צבאות – צבא לבנון, כצבא הפורמלי המופקד על הביטחון והיציבות הפנימית (ובמסגרת זו פעל לפירוק המיליציות העדתיות בראשית שנות התשעים), וחזבאללה הממשיך להיות אמון על ההתמודדות עם ישראל גם לאחר נסיגת צה"ל מלבנון. במשך השנים צבר חזבאללה עוצמה רבה בסיוע סוריה ואיראן, וממשלת לבנון החלשה נאלצה להשלים עם מעמדו המיוחד בדרום לבנון ובדרום ביירות (דאחיה). בין הצדדים התגבשה מערכת הבנות ותיאומים ולפיה המדינה, שהייתה מיוצגת בדרום בכוח ביטחוני סמלי, אינה מחרימה את נשקו, אינה עוצרת את אנשיו ומעלימה עין ממאמצי החימוש שלו.

5 לדברי אורן ברק, שיעור הקצינים השיעים בצבא לבנון עמד בין השנים 1991-2004 על 27.2 אחוז. סה"כ שיעור הקצינים המוסלמיים (סונים, שיעים ודרוזים, שנכללים כאן) עמד על 52.9 אחוז. שיעור הנוצרים עמד על 47.1 אחוז. "The Transformation of the Lebanese Officer Corps since 1945, Towards a Representative Military?", *The Middle East Journal*, 60 (winter 2006), p.89.

6 שם, עמ' 91. אורן ברק מציין שהעלייה במספר הקצינים השיעים בצבא לבנון עשויה להצביע על תהליך של העמקת הזדהותם של השיעים עם המדינה הלבנונית (מעבר לתפיסת השירות הצבאי כאמצעי לניעות חברתית).

בעקבות התפרסות צבא לבנון וכוחות יוניפי"ל מדרום לליטני במסגרת יישום החלטה 1701 נוצרה מערכת הבנות חדשה בין צבא לבנון לחזבאללה, המתבססת על מרכיב הנראות. לוחמי חזבאללה ישמרו על פרופיל נמוך, לא יסתובבו במדים ולא יציגו את נשקם בגלוי.⁷ לעומת זאת, צבא לבנון מפגין את נוכחותו והוא רשאי להחרים נשק הנחשף בפומבי ולעצור לובשי מדים. לעת עתה, למעט תקריות מזעריות, הסטטוס-קוו הזה נשמר.⁸

■ **צבא לבנון כסמל של אחדות שבירית** – באתוס הלאומי הלבנוני נתפס צבא לבנון כארגון ממלכתי המצוי מעל למחלוקות העדתיות. זאת על רקע השסעים הפוליטיים-העדתיים העמוקים שלבנון סובלת מהם וטראומת מלחמת האזרחים. למעמד הזה הוא זכה בגלל ההקפדה של ראשי הצבא מאז סיום מלחמת האזרחים להימנע מהתערבות במחלוקות פוליטיות-עדתיות פנימיות במערכת האיזונים השבירית של לבנון, תוך הפגנת רגישות בעתות של מתחים פוליטיים.⁹

■ **מעמדו המרכזי של חזבאללה במערכת הפוליטית הלבנונית** – חזבאללה נהנה מעוצמה פוליטית לא מבוטלת בלבנון בשל היותו המפלגה השיעית הגדולה ביותר (תוך דחיקת רגליה של המתחרה שלו – אמל) ובתוקף עוצמתו הצבאית. הנציגות שיש לארגון בממשלה ובפרלמנט, התמיכה שהוא זוכה לה מהנשיא הפרו-סורי אמיל לחוד, ותמיכתן של סוריה ואיראן

7 ראיון נסראללה ל-**אל-ספיר**, 5 ספט' 2006.

8 סוכנות AP, 27 בספטמבר 2006.

9 למשל, בעת ההפגנות עצומות המשתתפים שהתרחשו בלבנון בעקבות חיסול רפיק אל-חירי (14 בפברואר 2005).

– כל אלה עושים את חזבאללה שותף מלא שחייבים לקבל את הסכמתו בתהליך קבלת ההחלטות במדינה בסוגיות מרכזיות, ובכלל זה ההחלטה על ירידת צבא לבנון לדרום.

כיצד הדברים נראים מנקודת מבטו של חזבאללה?

חזבאללה שולל כל אפשרות של התפרקות מרצון מנשקו או כל פתרון יצירתי אחר שמוצע לו ושמשמעותו הכפפת חזבאללה למרות הממשלה (למשל שילוב יחידותיו או לוחמיו במסגרת צבא לבנון).¹⁰ מנהיג חזבאללה חסן נסראללה הציג לא אחת את תנאי הארגון (הבלתי אפשריים בעליל) לדיון בהתפרקות מנשקו: הסרת האיום הישראלי מעל לבנון (כלומר כל עוד ישראל קיימת) וכינונה של מדינה חזקה בעלת צבא חזק שיוכל להרתיע את ישראל מלתקוף את לבנון.

אמנם המצב שנוצר בדרום לבנון עם פריסת צבא לבנון וכוחות יוניפי"ל המתוגברים מחייב את חזבאללה להסתגל לנסיבות החדשות, שהן פחות נוחות מבעבר, אלא שגם בנסיבות אלו חזבאללה אינו רואה אפשרות ריאלית שצבא לבנון כזרוע הביצועית של הממשלה יפעל לפירוק מנשקו. אדרבא, חזבאללה, כך נראה, מאמין שיכולת ההרתעה שלו בזירה הפנימית לא נפגעה וכי צבא לבנון אינו איום משמעותי כלפיו, אלא לכל היותר מטרד. לא אחת

10 הצעה זו העלו בעבר גורמים פוליטיים שונים בלבנון ולאחרונה שוב העלה אותה שר ההגנה, אלמור. *www.naharnet.com*, 23 בספטמבר 2006.

התייחס נסראללה לצבא לבנון בפרטונות ואף בזלזול.¹¹

זאת גם הייתה הסיבה להסכמת נסראללה לפריסת צבא לבנון בדרום המדינה במסגרת החלטה 1701, לאחר שמאז נסיגת ישראל מלבנון הוא התנגד לכך. מבחינתו המדובר בסיכון מחושב, שכן הוא יודע להסתדר עם צבא לבנון, ויש לו גם אמצעי לחץ על ממשלת סניורה אם זו תחרוג ממסגרת ההבנות עם הארגון בכל הנוגע להשלמה עם נוכחותו הסמויה בדרום לבנון.

כבר בתחילת ספטמבר 2006 הגדיר נסראללה את כללי "העשה ואל תעשה" בינו לבין צבא לבנון במצב החדש. לשיטתו, על צבא לבנון מוטלת האחריות להגיב על כל הפרה ישראלית (כפי שחזבאללה נהג עד כה). אך "אליה וקוץ בה" – "ההתנגדות" לא נעלמת והיא תהיה נוכחת, לדברי נסראללה, באופן סמוי ובלתי רשמי כדי לסייע לצבא לבנון. באשר ל"אל תעשה", הבהיר נסראללה כי לצבא אסור לפרק את "ההתנגדות" מנשקה, לרגל אחריה או לפשוט על מקומות בהם חזבאללה שומר את נשקו.¹² בהמשך ולמען הסר ספק, נסראללה העביר מסר (גם למדינה), שאיום מלווה בצידו, לפיו אין צבא בעולם שיוכל לפרק את חזבאללה מנשקו.¹³

11 למשל, לאחר שממשלת לבנון הסכימה להורדת הצבא לדרום, הסביר נסראללה כי עד כה הסתייג חזבאללה ממהלך זה משום "דאגתו" לצבא לבנון. **אל-מנאר**, 8 באוגוסט 2006.

12 **אל-ספיר**, 5 ספט' 2006.

13 כפי שעלה מ"נאום הניצחון" של נסראללה מה-22 בספטמבר 2006. נוסח הנאום באנגלית מופיע ב: http://www.moqawama.org/english/_amen222.php?filename=20060926170043026

אלא שחזבאללה בכל זאת מוטרד משתי מגמות מסוכנות מבחינתו: התחדדות השיח הפנימי בלבנון בשאלת עתיד נשקו והשחיקה המתמדת בלגיטימציה שלו להחזיק בנשק; זאת לצד הנחישות שמפגין סניורה לקדם באמצעות צבא לבנון תהליכים שנועדו להפקיע מידי חזבאללה את הפרוגרטיבה שלו "להגן על לבנון" מפני ישראל.

על רקע זה הבהירו ראשי חזבאללה בשורה של הצהרות מתריסות, כי לא זו בלבד שהארגון ימשיך לשמור על נוכחות סמויה בדרום (בהמשך לדברי נסראללה), אלא הוא גם יחדש את ההתקפות על ישראל אם זו תפר את ריבונות לבנון בים, ביבשה ובאוויר¹⁴. בכל מקרה, בשלב זה נראה כי חזבאללה, המעדיף להימנע מחיכוך עם הצבא, מכוון את חצי ביקורתו אל ראש הממשלה סניורה ואל מחנה "ה-14 במארס" ובכלל זה הדרישה לממשלת אחדות, המהווה חלק ממכלול הלחצים שהארגון מפעיל על הממשלה.

צבא לבנון – לא סוכן פירוק, אבל סוכן שינוי

מאז היווסדו (1 באוגוסט 1945) מילא צבא לבנון יחד עם שאר מנגנוני הביטחון של המדינה תפקיד חשוב בשמירה על היציבות הפנימית ומצבו של הצבא היווה מעין בבואה למידת יציבותה, ריבונותה, ועצמאותה של לבנון. נראה כי בעקבות המלחמה האחרונה שב צבא לבנון למלא תפקיד משמעותי כזרוע הביצועית של המדינה הלבנונית.

בנסיבות הקיימות לא סביר, שממשלת לבנון תורה לצבא לפרק את חזבאללה וספק רב אם צבא לבנון – אם או בלי

14 דברי בכיר בארגון, השיח' חסן עז אל-דין www.naharnet.com, 2 באוקטובר 2006.

סיוע כוח יוניפי"ל – יפעל ליישומה המלא של החלטה 1701 בכל הנוגע לפירוז האזור שמדרום לנהר הליטני מנשק שלא שייך לממשלה. ובכל זאת, פריסת צבא לבנון בדרום המדינה מניחה יסודות לשתי מגמות השלובות זו בזו, שיש להן – אם תימשכנה – השלכות חיוביות על ביטחונה של ישראל והן תואמות את היעדים האסטרטגיים של ממשלת סניורה:

■ מצד אחד, חיזוק תפיסת המדינה הלבנונית על המשתמע מכך בנוגע לביסוס סמכות השלטון המרכזי, מימוש הדרגתי של ריבונות המדינה בכל שטחיה וקבלת אחריות על המתרחש בשטחה ומשטחה.

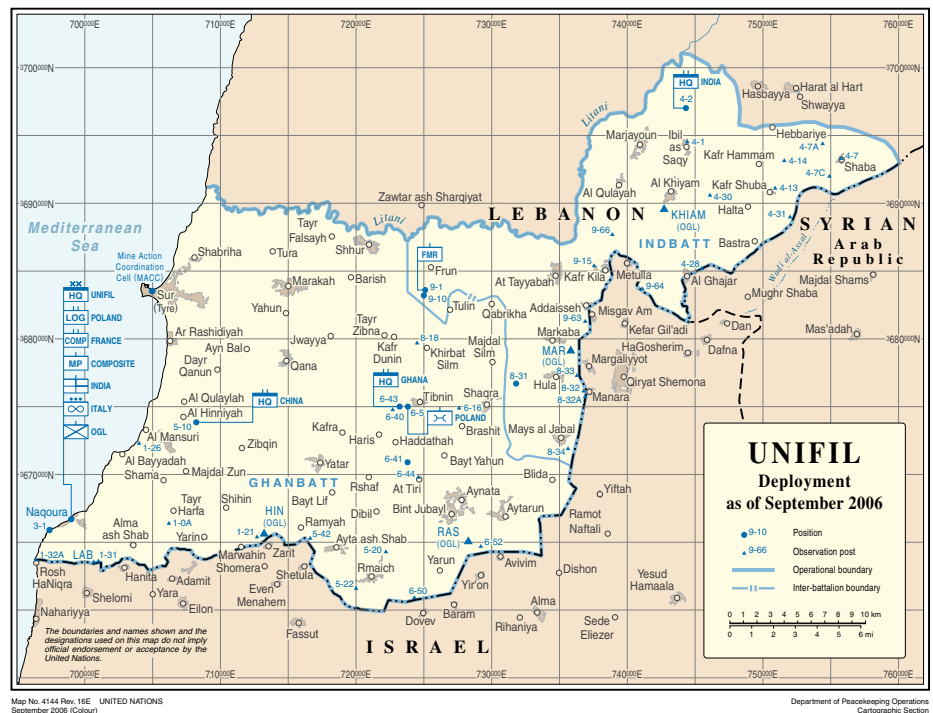
■ מצד אחר, הכלת חזבאללה במסגרת ניסיון להפקיע מידיה את הסמכות שהוא נטל על עצמו ללא אישור לנהל את המחלוקות עם ישראל ולהפעיל כוח מולה. כבר עתה בא הדבר לידי ביטוי במעורבות הגוברת של ממשלת סניורה בסוגיות שנויות במחלוקת עם ישראל: השטח הקרוי שבעא, השבויים, וגם נכונות להגנה על לבנון מפני מהלכים של ישראל נגדה.¹⁵

תנאי בסיסי לכך הוא בראש ובראשונה קיומו של צבא לבנוני חזק שיתפרס באופן אפקטיבי (לצד כוח יוניפי"ל המתוגבר) לאורך הגבול עם ישראל ובכך להיענות, לכאורה, לאתגר שהציב בפני המדינה נסראללה בדבר כינונו של צבא חזק בעל יכולת כתנאי לדיון בנושא פירוקו מנשקו. צבא כזה ישמש לא

15 ראו למשל את דברי שר ההגנה של לבנון אליאס אלמר, שצבא לבנון צריך טילים נגד מטוסים, טילי נ"ט ומסוקים לשם הרתעת ישראל, **דיילי סטאר**, 25 בספטמבר 2006. במקום אחר ציין שר ההגנה כי הממשלה כבר החליטה לרכוש ציוד כזה כדי לשלול מחזבאללה את הטעון כי הצבא אינו מסוגל להגן על לבנון, www.naharnet.com, 23 בספטמבר 2006.

של הארגון. מבחינת ישראל, דווקא בשל הקושי למצוא מענה צבאי זמין ויעיל לבעיית נשקו של חזבאללה, צריך להיות לה אינטרס ברור לעודד תהליכים אלה, שצבא לבנון עומד במוקדם. אמנם הרעיון שצבא לבנוני מצויד באמצעים מתקדמים ופרוס לאורך הגבול עשוי לעורר הסתייגויות בישראל, בין השאר, לאור התקדים הלא מוצלח של הסיוע באמצעי לחימה לרשות הפלסטינית (אף כי קיים הבדל מהותי בין המקרים). אלא שכאן על ישראל "להמר" על הצבא הלבנוני (המצוי לכאורה תחת השגחתו של כוח יוניפי"ל) – לא להתנגד להעברת אמצעי לחימה מתקדמים (אם כי כל מקרה ייבחן לגופו) ואולי אף לדרבן באופן חשאי מדינות כמו ארה"ב וצרפת, שמעורבות בתוכניות לשדרוג צבא לבנון, להרחיב את הסיוע. שכן, האלטרנטיבה עלולה להיות צבא לבנוני מוחלש ולא אפקטיבי בסביבה של כוח יוניפי"ל נעדר מוטיבציה ושל חזבאללה שמשקם את מעמדו בדרום גם כ"מגן לבנון" ומרוקן מתוכן את החלטה 1701.

בכל מקרה, אין די בנוכחות פיזית של צבא לבנון בדרום, ועל המדינה לצקת תכנים מעשיים כדי לשקם את מעמדה, להחיל ריבונות אפקטיבית ולהוות חלופה אטרקטיבית לחזבאללה. זאת לא רק במישור הביטחוני, אלא גם במישור הסוציאלי. למשל, להפוך את מוסדות הממשלה לכתובת רלוונטית (שתדחק את מקום מוסדות חזבאללה) עבור תושבי דרום לבנון בנוגע לצרכיהם הסוציאליים בכלל, וסביב שיקום הדרום בפרט. כך או כך, גם אם המגמה הזאת מצויה בחיתוליה, ניתן לראות את התנעתה כאחד ההישגים המשמעותיים של המלחמה האחרונה בלבנון.

פריסת כוחות יוניפי"ל – ספטמבר 2006

ממשלתו של סניורה ובכך לערער את היציבות הפנימית בלבנון. בנוסף, קיימת חשיבות רבה למידת המחויבות והתמיכה הבינלאומית לסייע לממשלת סניורה ובכלל זה ברמה המעשית – הגדלת היקף הסיוע לשדרוג צבא לבנון ולחיוזוק יכולתו לעמוד במשימותיו המורכבות הן בזירה הפנימית והן לאורך הגבול עם סוריה (מניעת הברחות) ועם ישראל. ואולם, המבחנים האמיתיים של ממשלת לבנון עוד לפני נחישותה לממש את הצהרותיה תעמוד למבחן בפעולת הטרור הראשונה שתבוצע משטח לבנון. אמנם אין בתהליך ארוך ומורכב זה כדי לפרק את חזבאללה מנשקו בכפייה או לשכנעו לוותר על נשקו מרצון, אך תהליך זה עשוי לאורך זמן לצמצם את מרחב התמרון

רק ככתובת מדינתית ברורה עבור ישראל בכל מקרה של הידרדרות ביטחונית, אלא עשוי גם להוות גורם מרתיע בזירה הפנימית מול חזבאללה.

עם זאת, מימוש המגמות הללו הוא לא רק פונקציה של הכוח הצבאי – משופר ככל שיהיה – הסר למרותה של ממשלת לבנון, כי אם בראש ובראשונה של מידת נחישות ממשלה זו לעשות שימוש בצבא לבנון לקידום יעדיה האסטרטגיים ויכולתה להתגבר על המכשולים הרבים הניצבים בפניה מבית ומחוץ. ואכן, סביר שחזבאללה ופטרוניו בדמשק ובטהרן יתנגדו לניסיונות להחליש את מעמדו של הארגון בלבנון ולהפקיע ממנו את "זכות המאבק הלגיטימי בישראל", בין השאר, באמצעות מאמץ (שניצניו ניכרים כבר עתה) להחליש את

כישלונות המודיעין הטקטי במלחמת לבנון

יועז הנדל

העימות האחרון בלבנון אילץ את מדינת ישראל, פעם נוספת, לאחר שנים ארוכות, להתמודדות צבאית בשתי חזיתות לחימה – זו הדרומית, מול החמאס, וזו הצפונית, מול חזבאללה. בשני המקרים היתה זאת מדינת ישראל אשר החליטה על הסלמה כתגובה לפעילות התקפית כנגד כוחות צה"ל ואזרחים ישראלים. בשני המקרים גובתה היציאה למערכה בהנחה כי ביכולתו של הצבא לסיים את המשימה בניצחון.

ההחלטה על פעילות צבאית אינטנסיבית בעזה, התקבלה לאחר חטיפת החייל גלעד שליט, מתוך כוונה להגיב בעוצמה לפיגוע וחטיפה אשר נתפסה בציבור הישראלי כחציית קו אדום. למרות ההפתעה היה צה"ל מוכן תוך זמן קצר להסלמת פעולותיו, על פי החלטת הדרג המדיני. משקיבל את האישור, פעל בנחישות תוך ניצול היתרון היחסי הבולט שלו.

האפשרות כי חזבאללה יעשה ניסיון לפעול בגזרה הצפונית, אמנם נדונה אצל מקבלי ההחלטות,¹ ההערכה היתה, כי אם יקרה הדבר, יהיה זה אירוע מבוקר ונשלט. כאשר נפתחה המערכה מול חזבאללה, בעקבות חטיפת שני החיילים, נדמה היה שצה"ל מכגין שוב את אותה שליטה ויתרון יחסי של צבא סדיר אל מול לוחמי גרילה. הושמדו תשתיות ומאגרים של אמצעי לחימה של חזבאללה וניכר היה כי המודיעין האסטרטגי שהתקבל לפני המלחמה מילא את ייעודו.²

אלא שככל שנקפו הימים, דרשו הקרבות בלבנון עוד ועוד כוחות צבאיים וככל שהתקדמה המערכה הסתמנו פערים בין הציפיות ליכולות והתגלו נקודות חולשה אשר הקשו על צה"ל להשלים ניצחון תודעתי ולהנחיל לחזבאללה תבוסה צורבת, כפי שהשיג בזירה הדרומית. הגורמים לאותם פערים ונקודות חולשה הם רבים, החל ביכולותיו של צה"ל וכלה ביכולותיו של היריב.

מאמר זה מתמקד בהבנת הפער בין הנדרש למצוי ברמת המודיעין הטקטי כפי שזו באה לביטוי במהלך לחימתם של כוחות היבשה. המאמר סוקר ודוגם את חולשות המודיעין כפי שנתגלו בגזרה הצפונית, בשלושה תחומים מרכזיים: תחום האיסוף, תחום המחקר, ותחום שינוע המידע – העברתו לצרכנים. בסיום מוצג הסבר אפשרי לחולשות אלה ושתי המלצות בצידו.

1 ס. קדמון, מחפשים אשמים, **ידיעות אחרונות**, 8 בספטמבר 2006. (להלן: קדמון)

2 י. מלמן, המודיעין הישראלי דווקא הפתיע לטובה, **הארץ**, 24 ביולי 2006.

המכשלות בתחום האיסוף

יכולות האיסוף הגבוהות שהפגינו שירות הביטחון הכללי וצה"ל במאבק נגד הטרור הפלסטיני במהלך השנים האחרונות, לא באו לביטוי בחזית הצפונית.³

אם בגלל דרוג משני של ארגון חזבאללה ברשימת הצי"ח, אם בגלל צמצום משאבים לצרכי איסוף בלבנון ואם בגלל

הקפדה של חזבאללה על רמה גבוהה של בטחון שדה מחשש להאזנות ישראליות, הביאה לכך שלמרות הפעילות הענפה שביצע צה"ל במהלך המלחמה, היו קשיים בתחום זה

קשיים מובנים בהחדרת סוכנים⁴ אל תוך ארגון חזבאללה, קטנו באופן משמעותי יכולות האיסוף שהיו בידי המודיעין על הארגון, פעילותו ופרישת כוחותיו. היעדר מקורות אנושיים שיספקו מידע בזמן אמת, מנע מהמודיעין להציע תוצר ראוי ברמה הטקטית. כך לדוגמה נותרו משגרי הטילים לטווח קצר פעילים מבלי שצה"ל הצליח להסב להם נזק משמעותי.⁵

כך גם הורגש החסר בכל הקשור לתוצר סיכולי (הפעלת מערך היירוט) בשונה מתפוקותיו של השב"כ באיו"ש ועזה.⁶

3. י. הלוי, סיכום ראיונות עם קציני מודיעין, אתר האינטרנט – מחלקה ראשונה, NFC, 20 ביולי 2006.

4. קדמון.

5. ז. שיף, כך הוחמץ חיסול הרקטות לטווח קצר, **הארץ**, 3 בספטמבר 2006.

6. שם.

בעוד שבעזה השימוש במקורות אנושיים הפך כמעט הכרחי לחיבור שבין כלי הטיס שמפציץ מהאוויר, למטרה, הרי שבלבנון לא נוצרה, כך נראה, הזדמנות לקיום של חיבור שכזה. חשוב לציין כי אין בדברים אלה כדי להמעית בקשיים האמיתיים שניצבים בפני מי שמפעיל סוכנים מרחוק, במיוחד על רקע חשדנות טבעית של שעת מלחמה, אלא שמדינת ישראל הוכיחה בעבר יצירתיות גם אל מול מכשולים מסוג זה.

אמצעי איסוף נוסף שראוי לבחון את תפוקתו בזמן המלחמה הוא הסיגינט, אשר תפקידו – שליטה בתקשורת היריב. הקפדה של חזבאללה על רמה גבוהה של בטחון שדה וקידוד מחשש להאזנות ישראליות, כפי שהתריס נסראללה בנאומו מחודש מאי, השנה,⁷ הביאו לכך שלמרות הפעילות הענפה שבוצעה במהלך המלחמה, היו למודיעין קשיים בתחום זה.

המכשלות בתחום המחקר

בין תפקידיה של חטיבת המחקר באמ"ן ושל מודיעין פיקוד צפון, לרכז, לנתח ולהעריך את יכולותיו של חזבאללה. ההערכה נועדה בראש ובראשונה לספק לדרג המדיני מידע תומך החלטה. חשוב לא פחות הוא תפקידם, לספק לכוחות הלוחמים מידע מדויק על האויב שעומד בפניהם. נראה, כי במספר

7. ראה נאום נסראללה, ה-23 במאי 2006, באתר חזבאללה www.moqawama.org: "הישראלים משתמשים בצפנים ובמעגלים סגורים בשיחות ביניהם. אנו לא צריכים זאת. אם בני השכונות והכפרים אצלנו משוחחים בינם לבין עצמם, אין שום מכונה ואין שום גאון המתמצא באלקטרוניקה שיכול לפצח את הרמזים ואת הסמלים שאנשינו משתמשים בהם. זו היא התמצית העממית שמאפיינת את לוחמינו".

תחומים לקו אמ"ן ומודיעין פיקוד צפון בהערכתם את יכולתו של חזבאללה.

אמל"ח – המודיעין נכשל⁸ במעקב אחר האמצעים שהוזרמו מאיראן וסוריה לחזבאללה, לפני המלחמה, ולפיכך הותיר חורים שחורים רבים לגבי סוגי האמצעים שהיו בידיו. בין הסיבות המסבירות עובדה זו – דרכי המעבר והאספקה, המרחק הגיאוגרפי, וההקפדה על כללי בטחון שדה, כפי שנעשתה על ידי איראן וחזבאללה. אלה הפכו, כך נראה, את המידע שנאסף בקהילת המודיעין לבעל ערך מוגבל בלבד.

סד"כ ופיקוד – בהערכות מוקדמות אשר נעשו לפני הלחימה היתה בידי צה"ל תמונה לא ברורה באשר לסדר הכוחות וגודלו של ארגון חזבאללה. המספרים נעו בין 2000

מתוך רצון לא להסיג את הגבול, לא לעורר פרובוקציות ולהמתין בסבלנות, צומצמו גיחות צילום נמוכות לצרכי איסוף מודיעין, פעילות יחידות איסוף ופעולות אחרות שעלולות היו להיתפס כאגרסיביות

לוחמים פעילים (כפי שהיה ידוע לפני כעשור) לבין 8000 חברים בארגון כולו. כיום, בדיעבד, לאחר הלחימה, ההנחה

8. ז. שיף, הסטירה שחטפנו, **הארץ**, 11 באוגוסט 2006; ע. הראל, לא ידענו מספיק על הנעשה בגבול, **הארץ**, 19 בספטמבר 2006.

הגורמים האפשריים לפערי המודיעין: על קונספציה ותיעדוף

שני מונחים מהעבר – קונספציה ותיעדוף – שבים ונשמעים בשיח הישראלי כמי שיכולים אולי להסביר את טיבו של כישלון המודיעין הטקטי.

תחילתה של הקונספציה בהקשר למלחמת לבנון השנייה – עם יציאת כוחות צה"ל מלבנון במאי 2000. על רקע הגיבוי המשכר של אומות העולם ומרבית הציבור הישראלי, הונחו היסודות למדיניות, שעם הזמן התבררה כמלכודת הדבש הישראלית. מצד אחד התחייבה ישראל בפומבי, כי מרגע שפינתה את רצועת הביטחון, אין לה יריבות עם לבנון ולפיכך מה שמתרחש בשטחה של זו, הוא עניינה בלבד. מצד שני הכריז ראש הממשלה דאז, אהוד ברק, כי פגיעה כל שהיא בריבונות ישראל תגרור בעקבותיה תגובה חריפה שלא נודעה כמותה.

התעדוף – הקצאת משאבים למשימות בוערות בזירה הפלסטינית ולא לאלה העתידיות (הלסנטיות) בזירה הלבנונית – בין אם הוא שגיאה שמקורה בצה"ל ובין אם נבע מהחלטה מדינית, נולד כנגזרת ישירה ממדיניות הממשלה שגרסה, כי למרות האיום המתמיד הנשקף מחזבאללה, פוטנציאל הבעירה הוא נמוך. מקבלי ההחלטות האמינו כי ניתן יהיה לשלוט בגובה הלהבות, במקרה של עימות בצפון,¹¹ ובמקרה של הידרדרות, יהיה זמן מספיק להשלים חוסרים ולגשר על פערים

עם גיוס כוחות היבשה ושילוב יחידות נוספות, התגלה חסר במידע עדכני. ואם היה כזה, הוא לא הגיע לידי הכוחות שנוזקו לו ולא נעשה בו שימוש. דוגמאות לכך – הארגונים החתומים שהוכנו על ידי המודיעין מבעוד מועד ובהם המידע הרלוונטי לכוחות היבשה, שלא נעשה בהם שימוש, וכן תצלומי אוויר ישנים משנת 2002, אשר מתנוססים

ברשימת טענות המילואימניקים. כך קרה שמידע קיים לא הגיע ליעדו בשל "צינורות מידע" לא יעילים.

פער זה מתחדד במיוחד על רקע ההישגים המרשימים של צה"ל והשב"כ בשנים האחרונות בניהול ידע והפיכת "תזרים המידע לצרכן" לאלקטרוני ועדכני. אם אכן נכונות טענות אנשי אמ"ן¹⁰ על היכרות מוקדמת עם רמת הלחימה הטקטית של חזבאללה, אזי מדובר שוב בכישלון בתחום שינוע המידע.

הרווחת היא כי כוח האדם שעומד לרשותו של הארגון גדול מכך, למרות הפגיעות המשמעותיות שספג.

פער נוסף, גלוי לעין, הוא מיפוי והיכרות עם שדרת הפיקוד. חזבאללה שמר על עמימות לגבי מפקדיו, סמכויותיהם ופריסתם הגיאוגרפית. רק הבכירים שבהם, שנחשפו והיו מוכרים, כולל נסראללה ועמאד מורניה,⁹ הועמדו בראש רשימת המיועדים לחיסול.

שיטות לחימה ומגננה – צה"ל שנהג לבצע אימוני לחימה מבוססי הכרות עם האויב, שמתקני התרגול המודרניים שלו בנויים על פי מודל מציאותי, מצא את עצמו נלחם בלבנון ב"סביבת עבודה" לא מוכרת. "שמורות הטבע" (מערכת התעלות והביצורים התת-קרקעיים של חזבאללה) המוסוות, מערכות הבונקרים האנכיות ויחידות השיגור האלחוטיות העמידו אתגר קשה לצה"ל במהלך הלחימה. לצורך ההשוואה, בגזרה הפלסטינית, סיפק המודיעין מידע מדויק על שיטות הלחימה והמגננה של היריב, והיחידות הלוחמות התאמנו ותרגלו מתארי לחימה דומים.

הכשלים בתחום העברת התוצר המודיעיני לצרכן

אחד מתפקידי המשמעותיים ביותר של המודיעין, על חטיבותיו השונות, הוא לספק מידע מעודכן ובעל ערך לכוחות הלוחמים, זאת על מנת לייצר יתרון יחסי ולהקטין את רמת האיום הצפויה להם.

9 יוסי מלמן, ארגנטינה מאשימה רשמית: אי-ראן אחראית לפיגועים, **הארץ**, 11 במרס 2003.

11 מ. ארנס, רוב התשובות ידועות, **הארץ**, 22 באוגוסט 2006.

10 ג. וויץ, עד בירות אם צריך, **הארץ**, 11 באוגוסט 2006.

שנפתחו בשל העברת מרכז הכובד לאזור עזה.

בפועל, חודשים ספורים לאחר הנסיגה מלבנון במאי 2000, גילה אמ"ן שאיראן וסוריה החלו לשגר כמויות עצומות של אמל"ח ומדריכים לחזבאללה, וכי פני ארגון

דו"ח מבקר מערכת הביטחון שראה אור במארכ 2006, ציין, כי "קיימים פערים כבדים במודיעין הקרבי בגזרה הצפונית..."

הגרילה, שאיתו למד צה"ל להתמודד בשנים בהן שהה בדרום לבנון, עומדות להשתנות. למרות שיש להניח כי ברק ושרון ידעו על כך, לא נעשתה שום פעולה בעניין.

מתקפה של ישראל על לבנון כדי לסכל את תהליך ההתחמשות הזה היתה זוכה לגינוי בינלאומי, והאשראי בו זכתה ישראל לאחר הנסיגה היה נפגע פגיעה קשה. לכך יש להוסיף את החזית הפלסטינית שנפתחה באוקטובר 2000 והצריכה מאמצים ישראלים רבים הן בתחום הצבאי והן בתחום הדיפלומטי. סביר להניח כי ההימנעות מתגובה צבאית נבעה מהעדפת מדיניות סבלנית ולא מחוסר הבנה של הסכנות בהתחמשות חסרת רסן של ארגון חזבאללה. אלא שבנקיטת העמדה של "שב ואל תעשה" היתה טמונה "סכנת הנוחות" אשר מובילה באיטיות מזדחלת מקו מדיני עם רציונל ברור לקו של התעלמות ועצימת עיניים.

הבעיה האמיתית עם תפיסת עולם מדינית זו, שגרסה כי "יש לישון בצפון עם

עין פתוחה מבלי לנשוד", היא, השפעתה המזיקה על הדרג הצבאי ובתוכו על אמ"ן. מתוך רצון לא להסיג את הגבול, לא לעורר פרובוקציות ולהמתין בסבלנות, צומצמו גיחות צילום נמוכות לצרכי איסוף מודיעין, פעילות יחידות איסוף¹² ופעולות אחרות שעלולות היו להתפס כאגרסיביות.

אמנם שנת 2005 הוכרזה באמ"ן "כשנת לבנון" ואף גובשה תוכנית רב שנתית מול חזבאללה, אולם בפועל המשיך צה"ל להעביר את

מרבית תשומותיו אל מול האיום המידי שעמד בפניו – החזית הפלסטינית.

דו"ח מבקר מערכת הביטחון שראה אור במארכ 2006,¹³ בתקופה בה נדמה היה כי הגבול הצפוני שקט, ציין, כי "קיימים פערים כבדים במודיעין הקרבי בגזרה הצפונית...". הדו"ח קבע, כי חובה להתאים לוח זמנים ברור לסגירת אותם פערים. אלא שבדומה לטיפול בנקודות תורפה אחרות, הקדימה המציאות את יישום הדו"ח.

סיכום

מחד, הצליחה מדינת ישראל להבין מבעוד מועד את התמונה האסטרטגית הרחבה ואכן זו הועברה למקבלי ההחלטות. מאידך, התגלו פערים בין מה שהיה ידוע למה

12 א. אייכנר, ר' אמ"ן: הפלסטינים מנסים לחקות את המודל הלבנוני, ידיעות אחרונות, 11 בספטמבר 2006.

13 ז. שיף, הכול היה כתוב, הארץ, 31 באוגוסט 2006.

שהתגלה במציאות, והמודיעין הטקטי הוא שנושא על כתפיו את נטל האחריות על כך. פערים אלה השפיעו על תפקוד צה"ל ואולי גם על החלטות הדרג המדיני.

אם הערכת ההצלחה של המלחמה מחייבת פרספקטיבה של זמן, הרי הערכת נקודות התורפה של תפקוד המודיעין הטקטי

יש לוודא, כי התעדוף הפנים-צה"לי - שהיה נהוג עד ערב המלחמה - ישתנה, וכי תתבצע הקצאת המשאבים הנדרשים לאמ"ן.

יש לוודא יישום מיידי של סל היכולות שקיימות בקהילת המודיעין, גם בלבנון

מחייבת תחקור מיידי, וזאת כדי לתקן את הליקויים מהר ככל האפשר. בהקשר זה יש לוודא, כי התעדוף הפנים-צה"לי – שהיה נהוג עד ערב המלחמה – ישתנה, וכי תתבצע הקצאת המשאבים הנדרשים לאמ"ן.¹⁴ כמו כן יש לוודא יישום מיידי של סל היכולות שקיימות בקהילת המודיעין, גם בלבנון.

14 א. בוחבוט, גידול ניכר בתקציב המודיעין, מעריב, 4 בספטמבר 2006.

JCSS Memoranda 2004 – Present

- No. 85, September 2006, Aviezer Yaari, *Whom Does the Council Advise? A New Model for the National Security Council*.
- No. 84, August 2006, Yoram Schweitzer, ed. *Female Suicide Bombers: Dying for Equality?*
- No. 83, May 2006, Hussein Agha and Ahmad S. Khalidi, *A Framework for a Palestinian National Security Doctrine* [Hebrew].
- No. 82, February 2006, Ram Erez, ed., *Civil-Military Relations in Israel in Times of Military Conflict* [Hebrew].
- No. 81, January 2006, Meir Elran, *Israel's National Resilience: The Influence of the Second Intifada on Israeli Society* [Hebrew].
- No. 80, December 2005, Asher Tishler and Yoed Shefi, *The Optimal Structure of the Defense Industry in Israel: Significance and Implications* [Hebrew].
- No. 79, November 2005, Paul Rivlin, *The Russian Economy and Arms Exports to the Middle East*.
- No. 78, November 2005, Yoram Schweitzer and Sari Goldstein Ferber, *Al-Qaeda and the Internationalization of Suicide Terrorism*.
- No. 77, September 2005, Mark A. Heller and Rosemary Hollis, eds., *Israel and the Palestinians: Israeli Policy Options* [Hebrew].
- No. 76, June 2005, Yoram Schweitzer and Sari Goldstein Ferber, *Al-Qaeda and the Globalization of Suicide Terrorism* [Hebrew].
- No. 75, March 2005, Uzi Eilam, *L'Europe de la Défense* [Hebrew].
- No. 74, December 2004, Paul Rivlin and Shmuel Even, *Political Stability in Arab States: Economic Causes and Consequences*.
- No. 73, November 2004, Shaul Kimhi and Shmuel Even, *Who are the Palestinian Suicide Bombers?* [Hebrew].
- No. 72, October 2004, Aviezer Yaari, *Civil Control of the IDF* [Hebrew].
- No. 71, July 2004, Anat Kurz, ed., *Thirty Years Later: Challenges to Israel since the Yom Kippur War* [Hebrew].
- No. 70, June 2004, Ephraim Asculai, *Rethinking the Nuclear Non-Proliferation Regime*.
- No. 69, January 2004, Daniel Sobelman, *New Rules of the Game: Israel and Hizbollah after the Withdrawal from Lebanon*.

מדכן
אסטרטגי

המכון למחקרי ביטחון לאומי
THE INSTITUTE FOR NATIONAL SECURITY STUDIES
INCORPORATING THE JAFFEE CENTER FOR STRATEGIC STUDIES
אוניברסיטת תל-אביב AT TEL AVIV UNIVERSITY